

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2012

NINA FIŠER

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO

DIPLOMSKO DELO
DRŽAVLJANSTVO IN POUK GEOGRAFIJE

Študijski program:
GEOGRAFIJA – D
ZGODOVINA – D

Mentorica: dr. Tatjana Resnik Planinc, doc.

LJUBLJANA, 2012

NINA FIŠER

IZJAVA

Izjavljam, da je diplomsko delo *Državljanstvo in pouk geografije* v celoti moje avtorsko delo.

NINA FIŠER

ZAHVALA

Hvala mentorici doc. dr. Tatjani Resnik Planinc za pomoč pri izdelavi diplomske naloge, za vse strokovne nasvete, napotke, predloge in popravke.

Hvala študentom geografije pedagoške smeri UL in UM, ki so sodelovali pri raziskavi in mi pomagali pridobiti podatke za empirični del diplomskega dela.

Hvala družini in Danijelu, ker so mi v času študija in pisanja diplomskega dela stali ob strani, me spodbujali in niso nikoli prenehali verjeti vame.

DRŽAVLJANSTVO IN POUK GEOGRAFIJE

Izvleček:

Diplomsko delo predstavlja razumevanje pojma državljanstva med bodočimi učitelji geografije in kako lahko pouk geografije državljanstvo približa učencem. Državljanstvo je pojem, katerega osnovne obrise lahko zasledimo že v antičnem času, njegove opredelitve pa se tekom časa spreminjajo in dopolnjujejo. Z razumevanjem novejših opredelitev lahko učitelj geografije pripomore k aktivnejšemu vključevanju učencev oziroma dijakov v sam pouk kot tudi v različne dejavnosti znotraj šole, občine, regije ali širše. Spodbujanje k aktivnosti bo pripomoglo k vzgoji državljanov, ki bodo sposobni prevzemati odgovornost in odločitve za lastno prihodnost ter tudi za dobrobit sodržavljanov.

V teoretičnem delu smo predstavili pojem državljanstva ter osnovne pojme, povezane z njim. Na podlagi analize učnih načrtov smo za posamezne učne vsebine izluščili operativne cilje, ki jih lahko povežemo z državljanstvom. V empiričnem delu smo želeli ugotoviti, kako študentje pedagoških smeri geografije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Filozofske fakultete Univerze v Mariboru opredeljujejo pojem državljanstva, koliko znanja in spretnosti za podajanje njegovih vsebin so pridobili tekom študija ter kako pomembno se jim zdi te vsebine vključevati v pouk geografije. Zavedamo se, da bodo kompetence, ki jih poudarja poučevanje o državljanstvu, pridobivale na pomenu v družbi, bodoči učitelji pa bodo pri posredovanju letih svojim učencem imeli pomembno vlogo.

Ključne besede: državljanstvo, demokracija, družba, didaktika geografije, učni načrti.

CITIZENSHIP AND GEOGRAPHY CLASS

Abstract:

The diploma thesis presents an interpretation of the concept of citizenship by future geography teachers and how geography class can bring this concept closer to students. Citizenship is a term which can be traced back to ancient times and whose definition has changed with time. Comprehension of the latest definitions of citizenship will enable more active inclusion of pupils or students in geography class as well as in different activities within their school, community, region or broader environment. The encouragement of such activities will contribute to the education of citizens who will thus be capable of taking responsibility for and making decisions about their own future and for the good of fellow citizens.

The theoretical part presents the notion of citizenship and the basic concepts linked to it. Operative goals for individual educational contents that can be linked to citizenship were selected based on an analysis of curricula. The empirical part attempts to establish how students of the pedagogical geography courses at the Faculty of Arts in Maribor and the Faculty of Arts in Ljubljana define the concept of citizenship, how much knowledge and skills they had gained during their studies in delivering the concept of citizenship to students, and how important the inclusion of citizenship in geography lessons are. The competences stressed by the teaching of citizenship will gain in significance therefore future teachers will play an important role in delivering and integrating it into their classes.

Key words: citizenship, democracy, society, geography didactics, curriculum.

KAZALO

1. UVOD.....	2
1.1. NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA	2
1.2. METODOLOGIJA DELA	2
2. TEORETIČNI DEL.....	4
2.1. OPREDELITEV POJMOV, POVEZANIH Z DRŽAVLJANSTVOM.....	4
2.1.1. Družba.....	4
2.1.2. Demokracija	5
2.1.3. Državljanstvo	5
2.2. DEMOKRATIČNO DRŽAVLJANSTVO.....	7
2.2.1. Opredelitev koncepta	7
2.2.2. Ključne kompetence	7
2.3. IZOBRAŽEVANJE ZA DEMOKRATIČNO DRŽAVLJANSTVO	10
2.3.1. Vrste izobraževanja	10
2.3.2. Cilji	12
2.3.3. Pogoji.....	13
2.3.4. Vsebine	14
2.3.5. Oblike in metode	14
2.3.6. Izobraževanje učiteljev	16
2.4. DRŽAVLJANSTVO IN POUK GEOGRAFIJE	16
3. EMPIRIČNI DEL.....	26
3.1. NAMEN IN CILJI EMPIRIČNEGA DELA	26
3.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	26
3.3. RAZISKOVALNE HIPOTEZE.....	26
3.4. METODOLOGIJA.....	27
3.4.1. Osnovna množica in vzorec	27
3.4.2. Postopek zbiranja podatkov	28
3.4.3. Obdelava podatkov	28
3.5. REZULTATI IN INTERPRETACIJA	29
4. VKLJUČEVANJE VSEBIN DRŽAVLJANSTVA V POUK GEOGRAFIJE	41
4.1. PRIMERI NALOG ZA OSNOVNO ŠOLO.....	42
4.2. PRIMERI NALOG ZA GIMNAZIJE.....	43
5. POVEZOVANJE ŠTUDIJA GEOGRAFIJE Z DRŽAVLJANSTVOM.....	45
6. ZAKLJUČEK.....	48
7. SUMMARY	50
8. VIRI IN LITERATURA.....	52
9. SEZNAM GRAFOV, PREGLEDNIC, SLIK IN PRILOG	55
9.1. SEZNAM GRAFOV	55
9.2. SEZNAM PREGLEDNIC	55
9.3. SEZNAM SLIK	56
9.4. SEZNAM PRILOG	56
10. PRILOGE	57

1. UVOD

Čeprav besedo državljanstvo precej pogosto slišimo, jo velika večina ljudi še vedno preveč ozko opredeljuje, češ da je to le nek pravni vidik pripadnosti določeni državi s pripadajočimi pravicami in dolžnostmi. Kako bodo državljanstvo pojmovali mladi, je odvisno tudi od učiteljevega znanja, spretnosti, sposobnosti in kompetenc. Evropske in nacionalne izobraževalne politike ter tudi različne nevladne organizacije zaradi tega dajejo vzgoji in izobraževanju vse večji pomen pri spodbujanju dejavnega vključevanja posameznikov v politično, družbeno in kulturno življenje.

V okviru koncepta aktivnega državljanstva so eni izmed pomembnih akterjev, kako bodo te smernice pridobile večje zanimanje in vlogo, prav učitelji. Ti lahko učencem ali dijakom ponudijo številne aktivnosti za razvijanje zavesti o državni pripadnosti, njeni kulturni in jezikovni dediščini ter raznolikosti. Še posebej pomembno vlogo pri spoznavanju dejavnega vključevanja v sodobno družbo imajo različne aktivne učne metode in oblike, ki naj bi jih učitelji uporabljali. Njihove glavne značilnosti so, da učencu ponudijo možnost za razmislek, vrednotenje ter aktivno sodelovanje.

V pričujočem delu se bomo osredotočili predvsem na to, kako lahko učitelji geografije pripomorejo k večjemu razumevanju pojma državljanstvo. Za to temo smo se odločili, ker o njej z vidika pouka geografije ni veliko napisanega, poleg tega pa je pojmovanje o aktivnem oziroma odgovornem državljanstvu precej novo. Učitelji naj bi podajali nova znanja s tega področja, pri čemer naj bi se povečala tudi uporaba različnih aktivnih učnih metod in oblik, saj bi le tako dosegli cilje, ki so opredeljeni v novih strategijah za izobraževanje o državljanstvu.

1.1. NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Namen diplomskega dela je predstaviti in analizirati razvijanje odgovornega državljanstva v šoli, s posebnim poudarkom na pouku geografije.

Cilji diplomskega dela:

- opredeliti temeljne pojme v zvezi z državljanstvom;
- predstaviti koncept izobraževanja za demokratično državljanstvo;
- razložiti, kako se državljanstvo opredeljuje v šoli in pri pouku geografije ter kakšne so možnosti razvijanja le-tega v prihodnje;
- ugotoviti, koliko se študentje pedagoške smeri geografije počutijo sposobne za državljansko ozaveščanje učencev v šoli;
- podati predloge, ki bi bodočim učiteljem geografije lahko pomagali pri vključevanju državljanstva v pouk.

1.2. METODOLOGIJA DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. V teoretičnem delu je s pomočjo deskriptivne metode predstavljen teoretični okvir državljanstva. Tukaj smo pregledali ter uporabili obstoječo domačo in tujo literaturo in vire. Pomemben vir informacij

so bile številne spletne strani, ki se dotikajo teme državljanstva, različni članki in učbeniki. Podroben seznam uporabljene literature in virov se nahaja na koncu diplomskega dela.

Empirični del temelji na rezultatih anketnih vprašalnikov, ki so bili uporabljeni na filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru. Na obeh fakultetah smo zajeli študente pedagoške smeri geografije. V Mariboru so sodelovali študentje na drugi stopnji pedagoškega študija, v Ljubljani pa študentje starih štiriletnih pedagoških programov. Od 54 odposlanih anket jih je bilo izpolnjenih 50, od tega je bilo pravilno izpolnjenih 49 anket, ki smo jih vključili v končno analizo ter prikaz rezultatov.

Odgovori anketnih vprašalnikov so bili statistično obdelani s pomočjo programa SPSS in analizirani. Na podlagi njihove analize smo podali in prikazali priporočanja bodočih učiteljev geografije o državljanstvu ter njihovo mnenje o pomembnosti vnašanja te tematike v pouk. Prav tako nas je zanimalo, ali se študentje čutijo usposobljeni učencem posredovati tematike državljanstva ter koliko veščin, znanja in kompetenc za to pridobijo tekom študija.

Na podlagi pridobljenih rezultatov smo poskušali podati predloge, kako lahko bodoči učitelji pri pouku geografije in tudi izven njega podajajo vrednote in vsebine, ki so povezane z državljanstvom, ter katere učne oblike in metode so pri tem najbolj priporočljive.

2. TEORETIČNI DEL

2.1. OPREDELITEV POJMOV, POVEZANIH Z DRŽAVLJANSTVOM

2.1.1. Družba

Družbeni kontekst je eden izmed ključnih za obstoj državljanstva, saj brez skupnosti ljudi in njihovih odnosov ne more biti sodelovanja in povezovanja. Vsaka oblika človeškega združevanja, družbena skupina ali organizacija predstavlja skupek različnih dejavnosti, interesov in želja, vzajemnega sodelovanja in vplivanja.

Človeška družba je ena izmed največjih in najbolj zapletenih oblik združevanja. Včasih z izrazom »družba« označujemo vso človeško družbo, torej povezano celoto vseh ljudi, ki živijo v določenem zgodovinskem obdobju na našem planetu, »ves svet«, »človeštvo« ali »vse ljudi na Zemlji«. Pri družbi gre za skupino ljudi, ki se oblikuje na določeni stopnji razvoja produktivnih sil in ustreznih medsebojnih odnosov (Jambrek, 1997, Flere, 2003, str. 95).

Evropa danes doživlja spremembe, ki bi jih lahko primerjali s tistimi iz časa industrijske revolucije. Vse vidike človekovega življenja spreminja digitalna tehnologija, biotehnologija pa lahko nekega dne spremeni življenje samo. Trgovina, potovanja in komunikacija na svetovni ravni so povzročili spremembo poti in načine, s katerimi ekonomije tekmujejo med seboj. Vse to je spremenilo človekovo kulturno obzorje ter ga razširilo. Moderno življenje današnjega časa ponuja več možnosti in izbir za posameznike, vendar posledično tudi več tveganja in negotovosti. Ljudje se lahko svobodno odločajo, na kak način bodo živeli, a hkrati so odgovorni za oblikovanje lastnih življenj. Velika večina se dlje časa izobražuje in usposablja, zato se veča razkorak med tistimi, ki so dovolj kvalificirani, da se obdržijo na trgu dela, in tistimi, ki ostajajo ob strani. Prebivalstvo Evrope je pod trendom staranja, kar bo spremenilo sestavo delovne sile in zahteve po socialnih, zdravstvenih ter izobraževalnih storitvah. Prav tako pa evropska družba prehaja v vedno večjo kulturno mozaičnost (Mohorič Špolar, 2000, str. 7).

Vse zgoraj omenjene spremembe postavljajo posameznika pred odgovorno odločanje in ga usmerjajo k bolj aktivnemu državljanstvu. Današnja družba ne dopušča več pasivnega čakanja, ampak vedno bolj nalaga prevzemanje odločitev in odgovornosti za lastno prihodnost (Blazinšek, 2006, str. 9). Individualizacija raztaplja vnaprej predpisane in standardizirane življenjske oblike, pri posamezniku so v ospredju njegove odločitve. Zahtevan je aktivni model delovanja v vsakdanjiku, kjer posameznik odloča o svoji izobrazbi, poklicu, delovnem mestu, kraju in načinu življenja itd. Individualizacija pa naj bi bila posledica procesa globalizacije, kjer se družbeni, politični, ekonomski in kulturni odnosi širijo preko tradicionalnih meja in povezujejo družbe v eno celoto (Beck, 2009, str. 188–192).

»Družbene spremembe torej nakazujejo veliko potrebo po fleksibilnem posamezniku, ki se je pripravljen dejavno spopadati z izzivi – celo več, posameznik je postavljen pred dejstvo: mora se spopadati z izzivi, mora prevzemati odgovornost za lastno prihodnost, kot dejaven državljan pa tudi za kolektivno prihodnost« (Blazinšek, 2006, str. 12).

2.1.2. Demokracija

Beseda demokracija je grškega izvora, sestavljena je iz besed *demos*, kar pomeni ljudstvo, in *kratos*, kar pomeni oblast ali vlado. Demokracija je torej vladavina ljudstva. Ljudstvo je v tem kontekstu politični pojem, ki zajema ljudi, ki imajo pravico in možnost izvajati ali vsaj vplivati na oblikovanje državne oblasti (Počkar in sod., 2011, str. 116).

Demokracija se v poljudnem izrazoslovju opredeljuje kot politična ureditev »z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov, vključno s tistimi, ki so v manjšini« (Mohorič Špolar, 1999, str. 6).

Held (1989, str. 25) opredeljuje demokracijo kot obliko vladanja, kjer naj bi imeli vsi formalno enake pravice za možnost sodelovanja pri sprejemanju odločitev, to pomeni, da velja pravno načelo enakosti glede udeležbe v procesu oblikovanja politične volje. Hkrati pa naj bi demokracija dosegla in zagotavljala temeljne vrednote in dobrine enakosti, svobode, moralnega samorazvoja, zasebne interese, družbeno korist ...

Dewey (1966, str. 87) trdi, da je demokracija več kot le oblika vladanja. Gre predvsem za način povezanega življenja in vzajemne komunikacije v prostoru skupnosti. Demokracija je torej ideja o načinu življenja v skupnosti.

Demokracija je oblika državne ureditve, ki posamezniku daje možnost izbire in participacije. Je ideal družbene ureditve, kjer mora dejaven državljan znati sodelovati in soustvarjati življenjsko okolje. Hkrati pa posameznik ne more biti prisiljen, da v družbi dejavno sodeluje. Zaradi tega ima izobraževanje in informiranje veliko vlogo, kajti omogoča, da se posameznik sam odloči, ali je dejavno sodelovanje v njegovem interesu ali ne (Blazinšek, 2006, str. 13).

2.1.3. Državljanstvo

Slovar slovenskega knjižnega jezika državljanstvo opredeljuje kot pravno pripadnost določeni državi oziroma včlanjenost v državno organizacijo, ki daje državljanu posebno varstvo (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1970, str. 520).

Slika 1: Odnos med posameznikom in skupnostjo

Vir: Blazinšek, 2006.

Veldhuis meni, da je definicija državljanstva kočljiva, saj se po njegovem mnenju koncept državljanstva razvija skupaj z družbenim, gospodarskim in političnim razvojem. Trdi tudi, da je državljanstvo predvsem političen koncept (Mohorič Špolar, 1999, str. 5).

Možina (1999, str. 15) potrjuje dejstvo, da je državljanstvo silno sporen koncept, saj se merila za njegovo rabo nenehno spreminjajo in razhajajo. Do tega pa pride, ker obsega tudi nekatera temeljna politična vprašanja, kot so državljanske, politične in socialne pravice, socialna pravičnost, dolžnosti državljanov, princip enakosti, pojmovanje demokracije in civilne družbe. Razumevanje državljanstva je lahko precej različno v različnih kulturah in okoljih. Najosnovnejše pojmovanje obsega dva vidika. Prvi se nanaša na osebo, ki je član skupnosti ali države, drugi pa na pravice in dolžnosti, ki jih ima ta oseba kot član skupnosti.

Pravice, ki jih uživajo državljani Slovenije, so (Polič, 1997, str. 7):

- državljanstvo in pravica do državljanstva,
- pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev,
- volilna pravica,
- pravica do dela v javnih službah,
- pravica do spreminjanja državljanstva,
- pravica do vstopa v svojo državo.

Dolžnosti, ki jih država nalaga svojim državljanom, so (Polič, 1997, str. 8):

- dolžnost pri obrambi in zaščiti države,
- dolžnost podrediti se državni oblasti, to je izpolnjevati ustavo in z zakoni predpisane dolžnosti, sprejemati jurisdikcijo državnih organov, izvrševati odločbe sodišč in upravnih organov.

Na slovenskem političnem področju je Polič podobno kot Marshall definiral koncept državljanstva kot politično-pravni status. Državljanstvo je razdelil v štiri sklope, ki jih ne smemo obravnavati ločeno, pač pa je za doseg polnopravnega državljanstva potrebno njihovo prepletanje in dopolnjevanje. Poličeva delitev državljanstva je naslednja:

- politično državljanstvo,
- civilno državljanstvo,
- socialno državljanstvo in
- ekonomsko državljanstvo (Polič, 1997; cv: Blazinšek, 2006).

Politično državljanstvo predstavlja pravico državljanov, da volijo svoje predstavnike oziroma so sami izvoljeni v parlament ali v druga politična telesa. Posamezniki imajo pravico sodelovati v političnem življenju in pri urejanju javnih zadev. Pomembni sta še pravica do političnega združevanja in samoodločbe naroda (Polič, 1997; cv: Blazinšek, 2006).

Civilno državljanstvo zajema sklop pravic in svoboščin, ki sestavljajo avtonomno sfero civilne družbe. Zagotavlja pravno varstvo teh pravic in svoboščin. V njem se izraža načelo avtonomije, ki je ena izmed bistvenih lastnosti moderne dobe (Polič, 1997; cv: Blazinšek, 2006).

Socialno državljanstvo pomeni pravico vsakogar v državi, da uživa vsaj minimalni življenjski standard, socialno blaginjo in socialno varnost. Zagotoviti skuša večjo socialno enakost med ljudmi (Polič, 1997; cv: Blazinšek, 2006).

Ekonomsko državljanstvo se nanaša na posameznikov odnos do dela in trga storitev, to je pravico do dela in eksistenčnega minimuma (Polič, 1997; cv: Blazinšek, 2006).

2.2. DEMOKRATIČNO DRŽAVLJANSTVO

2.2.1. Opredelitev koncepta

Tako kot je samo opredeljevanje koncepta državljanstva neenotno in se tekom zgodovine spreminja ter se mu dodajajo novi poudarki, so tudi opredelitve demokratičnega državljanstva različne, zapletajo se v nejasno izrazoslovje. Tako v tuji literaturi kot tudi v slovenskem prostoru ni prišlo do enotne opredelitve in uporabe tega koncepta. Ko govorimo o demokratičnem državljanstvu, se dotaknemo prej opisanih pojmov družbe, demokracije in državljanstva. To je kompleksen pojem, ki ga je precej težko opredeliti z enotno definicijo.

Pridevnik »demokratično« poudarja državljanstvo, ki temelji na načelih in vrednotah človekovih pravic, spoštovanja človekovega dostojanstva, pluralizmu in kulturni raznolikosti ter prednosti prava (Izobraževanje za demokratično državljanstvo, 2005, str. 14).

Temeljna vrednota je avtonomija posameznika, cilj pa demokratična, odprta in pluralna družba. »Tako so osrednje pristojnosti, povezane z demokratičnim državljanstvom, tiste, ki jih zahteva oblikovanje svobodne in avtonomne osebe, zavedajoče se svojih pravic in dolžnosti v družbi, v kateri vsi državljani nadzorujejo sposobnost uveljavljanja zakonov – pravil življenja v skupnosti, ki definirajo okvir, v katerem se uveljavlja svoboda vsakega posameznika, in kjer nadzorujejo tudi imenovanja ter nadzor nad ljudmi, ki izvajajo to oblast« (Audiger, 2000, str. 17).

V današnji družbi bi se moralo vsakomur zagotoviti njegovo mesto, saj bi tako lahko prispeval k napredku na kateri koli ravni. Demokratično državljanstvo bi moralo imeti prioriteto mesto v institucijah za izobraževanje in usposabljanje, še posebej v šolah, kjer so sodelovanje, udeležba ter dialog temelj odnosov vseh ljudi v šoli.

2.2.2. Ključne kompetence in razsežnosti

Strokovna literatura navaja več različnih klasifikacij, ki opredeljujejo ključne kompetence državljanstva. V diplomski nalogi bomo predstavili dve, ki jih je uporabil tudi Svet Evrope. Prva klasifikacija vsebuje tri glavne kategorije kompetenc:

1. kognitivne kompetence,
2. emocionalne kompetence in
3. družbene kompetence.

1. Kognitivne kompetence

Kognitivne kompetence delimo v štiri veje, to so: kompetence pravne in politične narave, znanje o svetu okoli sebe, kompetence proceduralne narave, poznavanje načel in vrednot v zvezi s človekovimi pravicami in demokratičnim državljanstvom (Audiger, 2000, str. 20).

- Kompetence pravne in politične narave vsebujejo znanje o demokratičnih državnih institucijah in pravila o svobodi. Ključno je tudi spoznanje, da so te institucije in svoboščine odgovornost vseh državljanov. S pravnimi kompetencami lahko državljani branijo svoje svoboščine, ščitijo posameznike in nasprotujejo zlorabam tistih, ki vodijo oblast (Audiger, 2000, str. 20).
- Znanje o svetu okoli sebe vsebuje informacije o zgodovinski in kulturni razsežnosti. Ljudi je potrebno izobraziti, da znajo kritično razmišljati ter da so sposobni predvidevati, kar pomeni, da smo na težave in rešitve sposobni gledati dolgoročno (Audiger, 2000, str. 20).
- Kompetence proceduralne narave so kompetence splošnih intelektualnih sposobnosti, kot sta analiza in sinteza. Še posebej pomembni za demokratično državljanstvo sta sposobnost argumentiranja in sposobnost premisleka (vnovičen pregled dejanj in argumentov) v smeri načel in vrednot (Audiger, 2000, str. 21).
- Poznavanje načel in vrednot v zvezi s človekovimi pravicami in demokratičnim državljanstvom (Audiger, 2000, str. 21).

2. Emocionalne kompetence

Prej našete kompetence so pogoj za emocionalne kompetence.

- Etične kompetence in izbira vrednot, odnosi do sebe in drugih se gradijo v skladu z določenimi pravili. Afektivni in čustveni vidiki so vedno prisotni, ko nekdo kot posameznik stopa v odnos z drugim in s svetom. Demokratično državljanstvo zahteva tudi obdelavo teh vidikov. Državljanstva ne moremo omejiti na katalog pravic in dolžnosti, pač pa to pomeni članstvo v skupini oziroma skupinah, kar posledično zahteva etični premik, ki vsebuje osebno in kolektivno razsežnost. Vrednote, ki se najpogosteje uporabljajo, so svoboda, enakost in solidarnost. Pri vseh pa je potrebno spoštovanje sebe in drugih, pomembne so sposobnosti poslušanja, premisleka, obvladovanja in reševanja konfliktov (Audiger, 2000, str. 21).

3. Družbene kompetence

Družbene kompetence imenujemo tudi zmožnosti za dejanja, saj gre predvsem za izboljšanje človekovih kompetenc pri prevzemanju pobud in sprejemanju odgovornosti v družbi:

- kompetenca živeti z drugimi pomeni sodelovati, oblikovati in uveljavljati skupne projekte ter sprejemati odgovornost;
- kompetenca reševanja konfliktov v skladu z načeli demokratičnega prava predpostavlja, da pri konfliktu posreduje tretja oseba, ki vanj ni vpletena, ob poslušanju obeh strank poskuša v sporu izluščiti resnico;
- kompetenca udeleževanja javnih razprav pomeni zmožnost utemeljevanja ter javnega nastopanja v realnem življenju (Audiger, 2000, str. 22).

Druga, bolj logična klasifikacija, ki jo je za Svet Evrope leta 1997 izdelal Ruud Veldhuis, navaja štiri razsežnosti državljanstva. Te opredeli kot politično-pravno, družbeno, kulturno in ekonomsko razsežnost. Tako klasifikacijo upošteva tudi izobraževalni program, ki bi po Veldhaisu moral vključevati vsebine, ki so značilne za vsako od štirih razsežnosti (Audiger, 2000, str. 21–23).

1. Politično-pravna razsežnost

Vključuje koncepte demokracije in demokratičnega državljanstva. Predstavljene naj bi bile različne politične strukture in vrste procesov odločanja na državni in mednarodni ravni. Prav tako naj bi izpostavili delovanje volilnih sistemov in političnih strank. V tem kontekstu je pomembna tudi politična participacija in njene druge možne oblike (demonstracije, pisanje pisem javnim občilom itd.). Vključuje tudi zgodovino in temelje civilne družbe, demokratične vrednote, človekove pravice. Kot del vsebinskega področja predstavlja tudi predstavitev mednarodnih organizacij in zakonodaje ter navezovanje in krepitev mednarodnih odnosov. Državljeni naj bi se seznanili z vlogo javnih občil, pravnim sistemom in državnim proračunom (Mohorič Špolar, 1999, str. 7).

2. Kulturna razsežnost

Vključuje vlogo informacijske tehnologije in javnih občil, poudarek je tudi na izkušnjah drugih kultur ter spoznavanju kulturne dediščine in zgodovine lastnega naroda. Potrebno je pojasniti, zakaj prevladajo določene norme in vrednote. Poleg tega naj bi posamezniki poznali zgodovino, se seznanili s področji varovanja okolja ter preprečevanja diskriminacije in boja proti rasizmu (Mohorič Špolar, 1999, str. 7).

3. Družbena razsežnost

Zajema odnose med posamezniki in zahteva, da vemo, kako so ti odnosi zasnovani in kako funkcionirajo v družbi. Vključuje boj proti družbeni izoliranosti in izključenosti, dotika se področja varovanja človekovih pravic, vključuje združevanje različnih družbenih skupin, občutljivost za družbena vprašanja, razlike v socialni varnosti, zdravju, blaginji in pismenosti na globalni ravni. Nenazadnje so tu še enakopravnost med spoloma in različne oblike pismenosti kot tudi državna in mednarodna varnost (Mohorič Špolar, 1999, str. 8).

4. Ekonomska razsežnost

Nanaša se na sfero proizvodnje in porabe dobrin ter storitev. Vsebuje vidike tržne ekonomije, izboljševanje poklicnih kvalifikacij, zaposlenost in nezaposlenost, delovno zakonodajo, ekološke vidike globalne ekonomije, pravice potrošnikov ipd. (Mohorič Špolar, 1999, str. 8).

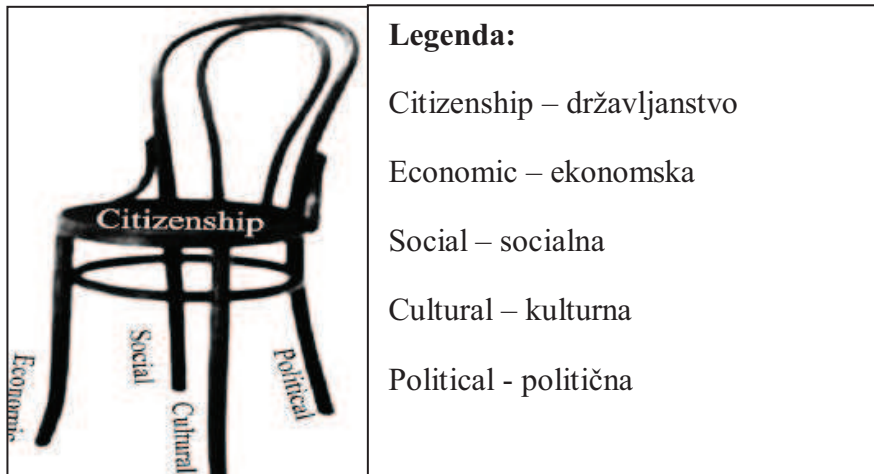
Slika 2: Štiri razsežnosti demokratičnega državljanstva

Vir: Blazinšek, 2006.

Svet Evrope poudarja, da je državljanstvo z vidika družbe kot kocka, ki jo enakomerno napolnjujejo Veldhuisove štiri razsežnosti. Prav tako mora tudi posameznik imeti vse štiri komponente, ki jih ponazarja stol z enako dolgimi nogami, ki predstavljajo štiri dimenzije državljanstva.

Slika 3: Štiri komponente državljanstva posameznika

Vir: Blazinšek, 2006.

2.3. IZOBRAŽEVANJE ZA DEMOKRATIČNO DRŽAVLJANSTVO

2.3.1. Vrste izobraževanja

Formalno izobraževanje je organizirano in institucionalizirano, z njim pa pridobimo javnoveljavno izobrazbo ali poklicno kvalifikacijo. Šoli je zaupana naloga prenosa vrednot, vednosti, prepričanj in obnašanj, pomembnih za politično stabilnost, družbeno kohezijo in blaginjo ter kulturno tradicijo skupnosti mlajših generacij. Učenje za demokratično državljanstvo razumemo kot vseživljenjski proces, ki pripravlja državljane za informirano, aktivno, produktivno in odgovorno družbeno participacijo. Nova vloga, ki jo ima šola pri pouku demokratičnega državljanstva, je spodbujati razvoj. To nalogo pa lahko opravi le, če ustvari možnosti za osebni razvoj, ki temelji na spoštovanju posameznikove individualnosti in osebnega dostojanstva. Vse to je povezano z raznovrstnim znanjem (deklarativnim, proceduralnim, kritičnim in transformativnim) ter s številnimi spretnostmi (prilagoditvenimi, reproduktivnimi, konstruktivnimi in uporabnimi), ki se jih naučimo in vzdržujemo ter jih razvijamo dalje skozi: akcijo in interakcijo, participacijo in posredovanje, sodelovanje in izmenjavo, razpravo in pogajanja, izgradnjo, dekonstrukcijo in vnovično rekonstrukcijo; zamišljanjem in predvidevanjem (Dürr in sod., 2000, str. 40, 41).

Reardon (1997, str. 3) je poudaril, da naj bi razredno okolje učencem svojo podporo zagotovilo tako, da:

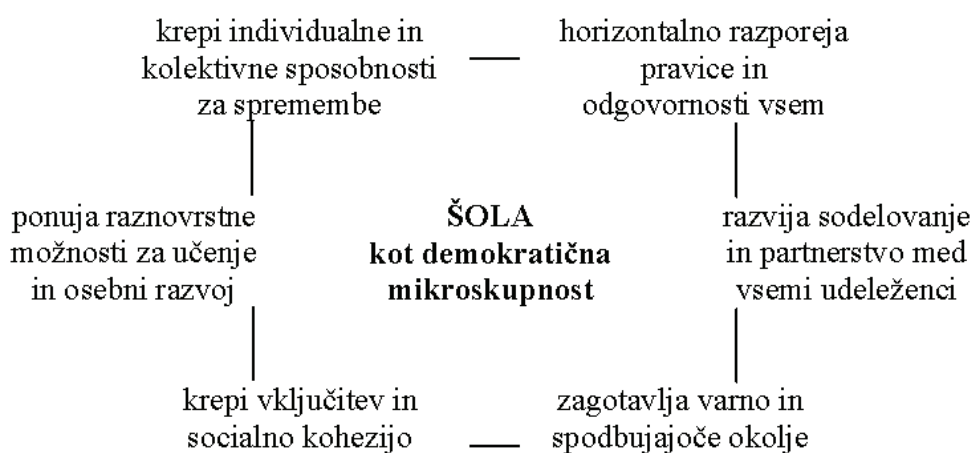
- jim pomaga, da se počutijo pomembne, cenjene in edinstvene;
- jim omogoča, da delujejo samostojno;

- jim pomaga, da se počutijo varno in udobno;
- krepi njihovo sočutje, prijateljstvo in spoštovanje drugih;
- strukturira možnosti za njihovo skupno delo;
- zagotavlja prepoznavanje njihovih dosežkov in razlik;
- zagotavlja možnosti, da razumejo sebe ter da svoje ideje in čustva o sebi in drugih tudi sporočajo.

Z uvajanjem raznovrstnih vsebin in sredstev za aktivno učenje postajajo šole »demokratične mikroskupnosti«, v katerih so pravice in odgovornosti vseh udeležencev enako razporejene in se vsakodnevno izvajajo s ciljem, da se zagotovi individualno in skupinsko ozaveščanje (Dürr in sod., 2000, str. 40, 41).

Slika 4: Vidiki šol, ki delujejo kot demokratične mikroskupnosti

Vir: Dürr in sod., 2000, str. 41.

Visoko šolstvo

Politične vede, ekonomija, sociologija in pravo so v preteklosti precej prispevali k razvoju državljanske vzgoje kot šolskega predmeta. Poučevanje in učenje o demokraciji ter tudi drugi podobni procesi so bili zaradi tega vedno zasnovani na tradicionalnem trodelnem referenčnem modelu »znanost – praksa – posameznik«. Znanost poskuša državljansko vzgojo in politična vprašanja vzpostaviti kot logični red in urediti kategorizacijo znanja. Njena naloga je pojasniti dogodke ali težave, ponuditi možnosti za reševanje problemov in predvideti posledice (Dürr in sod., 2000, str. 45).

Izobraževanje odraslih

Izobraževanje odraslih se nanaša na ciljno zasnovan napor posameznikov, ki so že postali odgovorni za lastno življenje in s tem kompetentni, da odločajo o lastni prihodnosti, vključno s sprejemanjem odločitev o tem, kdaj in kako se bodo učili (Dürr in sod., 2000, str. 46).

»Ključna ideja izobraževanja odraslih za učenje demokratičnega državljanstva je vzpostaviti kontinuum izobraževanja, ki temelji na različnih aktivnih metodah, ki dopuščajo čas za razmišljanje in omogočajo kar najboljše izkoriščanje in izmenjavo različnih pristopov, izkušenj ter rezultatov znotraj sistema trajnostne podpore. Sprememba pri odraslih je vsekakor mogoča, toda zahteva veliko dela« (Dürr in sod., 2000, str. 49).

Neformalno izobraževanje

Velik del izobraževanja odraslih se odvija skozi neformalno izobraževanje, ki se od formalnega razlikuje predvsem po večji variabilnosti in neposrednosti. Pouk opredelimo kot »diskusijo« ali »učni proces«, učitelji niso »pravi« učitelji, temveč pomočniki, vodje skupin ali mentorji. Pri neformalnem izobraževanju ne poznamo razreda, pač pa skupino, prav tako učbeniki niso podobni tistim v šolah, saj se izberejo glede na interese in raven znanja. Jelenc Krašovec (1998, str. 16–20) meni, da je načelo vseživljenjskosti učenja in izobraževanja, ki predpostavlja učenje v različnih situacijah in na različne načine, ključno za uveljavljanje izobraževanja za demokratično državljanstvo, ki zadeva tako javno kot zasebno sfero. Posameznik dandanes nima le pravice, ampak tudi dolžnost vplivati na odločitve, spremembe in razvoj družbenega, političnega ter socialnega sistema, poleg tega pa tudi na oblikovanje izobraževalne in kulturne politike. Gre za prehod od pasivnosti k aktivnosti. Izobraževanje za demokratično državljanstvo lahko veliko pripomore k preseganju pasivnega odnosa do političnih in družbenih sprememb.

2.3.2. Cilji

Evropska unija je zastavila številne cilje za izobraževanje za demokratično državljanstvo. Možina (1999) ugotavlja, da je najsplošnejši cilj spodbuditi dejavno participacijo državljanov v civilni družbi in političnem odločanju. Ta koncept na eno stran postavlja politični okvir z normami in institucijami, na drugo stran pa posameznika z njegovimi interesi in potrebami. Sam prepad med državo in posameznikom naj bi premoščalo prav državljanstvo, zato je cilj demokratične družbe izobraziti vse državljane, da bi lahko čim bolj sodelovali v kulturnem, ekonomskem, političnem in družabnem življenju (Benn, 1999, str. 48).

»Izziv za našo družbo je, da ustvari poti, po katerih bodo državljani lahko polnovredno in učinkovito delovali v razmerah, ki bodo vsem tistim, ki želijo biti dejavno vključeni, zagotovile razumevanje in udeležbo, vpliv, možnost prepričevanja, kampanje in sprejemanja odločitev« (Benn, 1999, str. 50).

Izobraževanje za demokracijo se še posebej zavzema za oblikovanje odgovornih in informiranih državljanov ter posebej izpostavlja tri cilje, ki jih navajajo tudi Dürr in sod. (2000, str. 13):

- zagotavljati državljanom znanje, spretnosti in kompetence, ki so potrebne za aktivno participacijo v demokratični civilni družbi;
- oblikovati možnosti za dialog in diskurz, za reševanje sporov in konsenz, za komunikacijo in interakcijo;
- spodbujati ozaveščanje o pravicah in odgovornostih, normah obnašanja in vrednotah, etičnih in moralnih vprašanjih znotraj skupnosti.

V preglednici so predstavljeni različni cilji izobraževanja različnih razsežnosti po Veldhuisu.

Preglednica 1: Razsežnosti državljanstva

Razsežnosti državljanstva	
Razsežnost	Izobraževalni cilj
Politično-pravna Politično državljanstvo, ki zadeva politične pravice in obveznosti nasproti političnemu sistemu.	Poznavanje političnega sistema; demokratični odnosi; sposobnost sodelovanja (participacije).
Družbena Družbeno državljanstvo zadeva odnose med posamezniki v družbi in zahteva lojalnost in solidarnost.	Poznavanje odnosov v družbi; družbene spretnosti.
Kulturna Zadeva zavedanje skupne kulturne dediščine.	Poznavanje kulturne dediščine in zgodovine; temeljne spretnosti (jezikovna spretnost, pisanje, branje).
Ekonomska Zadeva odnos posameznika do trga dela in porabe ter implicira pravico do dela ter minimalne ravni preživetja.	Poklicno izobraževanje; ekonomske spretnosti (za aktivnosti, povezane z delom in drugimi ekonomskimi aktivnostmi).

Vir: Audiger, 2000, str. 23.

2.3.3. Pogoji

Za realizacijo ciljev je potrebno, da so izpolnjeni določeni pogoji. Ker je demokratično državljanstvo izredno kompleksen in širok pojem, je tudi izobraževanje odvisno od mnogih dejavnikov (pojmovanje demokracije v neki družbi, tradicija, problemi ...). Vsekakor mora biti izobraževanje politično nevtrarno. Vsak demokratičen sistem in vsaka demokratična družba naj bi bila sposobna ustvariti družbeni napredek, ki vsem državljanom omogoča ne samo participacijo, pač pa tudi pridobivanje znanja in kompetenc, ki so potrebni za odgovorno participacijo. Posameznike je potrebno aktivirati, kajti le tisti, ki o problemih razmišljajo, lahko s svojim sodelovanjem pripomorejo k izgradnji kvalitetnega okolja zase, za svojo kot tudi širšo okolico. Če izhajamo iz tega, so pogoji za demokratično državljanstvo v veliki meri odvisni od sposobnosti in volje posameznikov ter institucij na vseh ravneh, ki sodelujejo pri soustvarjanju družbe. Možnosti za pridobivanje znanja, veščin in kompetenc je tako treba ponuditi na vseh ravneh družbe, ki zajemajo:

- medsebojne odnose (družina, prijatelji, sosedi),
- institucije (državne ustanove, šole, univerze),
- prostovoljne in nevladne organizacije ter društva,
- ekonomske organizacije (podjetja, sindikati, organizacije delodajalcev),
- verske, kulturne in etnične organizacije (Dürr in sod., 2000, str. 68, 69).

2.3.4. Vsebine

Le ustrezna vsebina v izobraževalnem procesu pripomore k učinkovitemu doseganju zastavljenih izobraževalnih ciljev. Zato je tudi pri izobraževanju za demokratično državljanstvo pomembno, da vključimo in opredelimo primerne vsebine.

Prvi korak k ustvarjanju demokratičnih državljanov je, da jih poučimo, kaj je demokracija in kako deluje politični sistem. To pa seveda ne zadošča, saj je potrebna še cela vrsta znanj, stališč, vrednot, vedenj, ki državljanu pomagajo, da lahko dejavno sodeluje v procesu demokratičnega odločanja. Posameznik potrebuje znanja, ki zajemajo področje uspešne komunikacije, retorike, in splošna humanistična znanja, ki dajejo možnost širšega pogleda na svet, sposobnost empatije ipd. Hkrati je pomembno, da je posameznik socialno in čustveno zrel ter sposoben nastopati zase, braniti svoja stališča ali popuščati, če je to potrebno. Zato bi bilo treba že v mladosti omogočiti posameznikom možnost sodelovanja pri odločanju, s čimer bi si urili omenjene sposobnosti (Jelenc Krašovec, 1998, str. 16–22).

Nove temeljne spretnosti, ki so potrebne za aktivno participacijo v današnji družbi, navaja tudi Memorandum o vseživljenjskem učenju. To so različne spretnosti (npr. digitalna pismenost, znanje tujih jezikov), ki postajajo bistveno pomembnejše, kot so bile v preteklosti. Na pomembnosti pa pridobivajo tudi socialne spretnosti, saj se od ljudi pričakuje, da se bodo sposobni obnašati bolj avtonomno kot nekoč. Podjetniške spretnosti so tiste, ki poskušajo tako posameznika kot organizacije usposobiti, da diverzificirajo svojo dejavnost in s tem prispevajo k odpiranju novih delovnih mest. V sodobnem času pa so spretnosti, ki naj bi jih imel vsak, spretnosti učenja, kako se učiti, prilagoditi, spremeniti in osmisliti množico informacij (Blazinšek, 2006, str. 39, 40).

Vzgoja za demokratično državljanstvo je po Priročniku za učenje mladih o človekovih pravicah razdeljena na družbene sfere in vsebuje tri elemente:

- civilno komponento, ki vključuje vse pravice, ki zadevajo individualno svobodo posameznika;
- politično komponento, pravice, ki zadevajo sodelovanje v procesih politične moči in odločanja, pravico voliti in biti izvoljen;
- socialno komponento, ki zadeva življenjski standard ter enake možnosti dostopanja do izobraževanja, zdravstvene oskrbe, bivanja in minimalnega prihodka (Brander, 2005, str. 27).

2.3.5. Oblike in metode

Za vsako izobraževanje je izjemnega pomena oblika in izvedba nekega izobraževalnega programa. Če to poteka le v klasični obliki frontalnega podajanja snovi, udeleženca postavi v pasivni položaj, kar lahko negativno vpliva na njegovo aktivno participacijo tako v vsakdanjem kot zasebnem življenju. Z ustrežno izbiro metod in oblik lahko posameznike motiviramo, da sodelujejo v izobraževalnem procesu, poleg tega pa na ta način pridobljeno znanje in izkušnje lažje prenesejo v realno okolje. Tudi Vilič Klenovšek (1999, str. 85) meni, da je ključnega pomena, kako se posreduje vsebina. Dodaja še, da so pravi pristopi študijski krožki, okrogle mize in podobne aktivne metode, ki vplivajo na aktivnejše sodelovanje.

Najbolj primerno je uporabljati metode, ki spodbujajo posameznika k razmišljanju in izražanju lastnega mnenja, hkrati pa ga bodrijo, da prisluhne drugim ter se jim zna primerno odzvati. Izbira oblik in metod je odvisna tudi od tega, ali gre za pridobivanje novega znanja, razumevanje danega predmeta, vključevanje novih spretnosti, sprejemanje novih stališč in vrednot ali pa samo za zadovoljevanje obstoječih interesov. Pri izbiri metod je temeljnega pomena, da se upošteva število in predznanje udeležencev ter prostorska omejitve. Predhodno je potrebno dobro premisliti o ustreznosti določene metode, saj naj bi le-ta zagotavljala vsakemu udeležencu, da jasno izrazi svoje mišljenje. Dürr in sod. (2000) tako navajajo naslednje metode in oblike:

- različne oblike diskusij – skupinska diskusija, diskusija pro et contra, okrogle mize, pogovori s strokovnjaki, internetni forumi ... (sem spadajo vse oblike in metode, kjer lahko posamezniki izrazijo svoja stališča, mnenja);
- simulacije ter igre vlog, ki posameznikom dajejo možnost vživljanja v določeno situacijo ali postavitev v kožo drugega;
- raziskovalne naloge, ki dajejo možnost temeljitega poglobljanja, raziskovanja različnih področij, ki nas zanimajo;
- projektno in timsko delo, kjer je pomembna delitev vlog, sooblikovanje dela ter prevzemanje odgovornosti za naloge;
- študijski krožki.

Poleg ustreznih učnih metod in oblik bi lahko večjo učinkovitost izobraževanja za demokratično državljanstvo dosegli tudi z upoštevanjem naslednjih predlogov oziroma smernic, ki jih navaja Izobraževanje za demokratično državljanstvo (2005, str. 36):

- aktivno sodelovanje učencev, dijakov in študentov, izobraževalcev in staršev pri demokratičnem upravljanju mest za učenje, zlasti izobraževalnih institucij;
- krepitev demokratičnega etosa v izobraževalnih metodah in odnosih, oblikovanih v učnem kontekstu;
- spodbujanje v učence usmerjenih metod, vključno s projektnim učenjem na podlagi sprejemanja skupnega, vzajemnega cilja in njegovega kolektivnega doseganja, ne glede na to, ali projekt opredeli razred, šola, lokalna, regionalna, evropska ali mednarodna skupnost ali različne organizacije civilne družbe, vključene v izobraževanje za demokratično državljanstvo;
- spodbujanje raziskovanja, osebnega študija in pobud;
- prevzemanje izobraževalnega pristopa, ki tesno povezuje teorijo in prakso;
- vključevanje učencev v posamično in skupinsko ocenjevanje njihovega usposabljanja, zlasti v okviru prej omenjenih projektnih metod;
- spodbujanje izmenjav, srečanj in partnerstev med učenci, dijaki, študenti in učitelji z različnih šol zaradi krepitev vzajemnega razumevanja med posamezniki;
- spodbujanje in krepitev izobraževanja, pristopov in metod ozaveščanja celotne družbe in zlasti učencev, dijakov in študentov, ki ustvarjajo ozračje strpnosti in spoštovanje kulturne in verske raznolikosti;
- zblíževanje formalnega in neformalnega izobraževanja in učenja;
- uvajanje državljskih partnerstev med šolo in družino, skupnostjo, delovnimi mesti in sredstvi javnega obveščanja.

2.3.6. Izobraževanje učiteljev

Izobraževanje učiteljev za državljansko vzgojo je priporočljivo, vendar je redko obvezno. Tako jo ponavadi poučujejo učitelji zgodovine, sociologije, geografije, filozofije ali učitelji, ki se za predmet zanimajo ne glede na njihovo primarno strokovno izobrazbo. Dostikrat pa jo poučujejo učitelji, ki nimajo zadostnega števila ur.

Poznamo tri modele usposabljanja učiteljev, ki jih navajajo Dürr in sodelavci (2000, str. 22, 23):

- predavanja, seminarji, delavnice, konference v okviru strokovnega izpopolnjevanja, ki jih tako samostojno kot tudi v okviru sodelovanja s pedagoškimi inštituti ali centri za izobraževanje učiteljev, strokovnimi združenji ter ministrstvu večinoma organizirajo lokalne in mednarodne nevladne ali medvladne organizacije (najpogostejša oblika);
- redni programi znotraj univerzitetnega študija ali v okviru strokovnega izpopolnjevanja, ki jih izvajajo na fakultetah, univerzah in centrih za izobraževanje učiteljev (manj pogosto);
- podiplomski in doktorski programi iz državljanske vzgoje (redko).

Poznamo tri organizacijske oblike, skozi katere se izvaja izobraževanje za poučevanje državljanske vzgoje: dodiplomsko izobraževanje učiteljev, strokovno izpopolnjevanje in nadaljnje izobraževanje. V zadnjem času se pojavljajo tudi formalne in neformalne oblike izobraževanja, ki se opirajo na sodobno informacijsko tehnologijo. Izobraževanje bodočih učiteljev običajno poteka na pedagoških akademijah ali univerzah. V številnih državah je za pridobitev polne kvalifikacije za poklic učitelja ob koncu študija potreben še strokovni izpit.

Strokovno izpopolnjevanje učiteljev pa vključuje zlasti izobraževalne seminarje na šoli ali v drugih izobraževalnih ustanovah, izobraževanje na daljavo, usposabljanje s pomočjo medijev ali drugih oblik organiziranega učenja.

2.4. DRŽAVLJANSTVO IN POUK GEOGRAFIJE

Geografija je sestavni del temeljne izobrazbe v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju. Vsebuje vedenja o domovini in svetu ter varovanju okolja in gospodarjenju z njim. Učencem pomaga pridobiti znanja, sposobnosti, veščine in spretnosti, s katerimi bodo lahko razumeli ožje in širše okolje, ga znali spoštovati in z njim gospodariti. Pouk geografije usposablja učence za dejaven in solidaren odnos do naravnega in družbenega okolja. K razumevanju med narodi in spoštovanju drugačnosti pripomore spoznavanje vrednot in ljudi doma in po svetu ter njihovih kultur in navad (Učni načrt ..., 2008, str. 7).

Vsi zgoraj navedeni cilji vključujejo državljanstvo v pouk geografije. Prav tako je pokazala tudi analiza učnih načrtov za geografijo v 9-letni osnovni šoli, ki jo je izvedla Resnik Planinčeva (2003, str. 79–86). Veliko je vsebin, ki so tesno povezane in se prepletajo z vsebinami državljanstva.

Med splošnimi cilji pri pouku geografije, ki se povezujejo z državljanstvom, lahko izpostavimo spoznavanje vrednot in enkratnosti slovenske pokrajine, razvijanje pozitivnih čustev do slovenske naravne in kulturne dediščine ter pripadnost slovenski državi. Prav tako sem spada tudi spoznavanje bogastev različnih ljudstev na Zemlji in vzgajanje v spoštovanju

te različnosti ter strpnosti do drugačnih po veri, rasi, jeziku in navadah. Hkrati naj bi učenci razvili sposobnost za samostojno izobraževanje s pomočjo različnih virov znanja ter sposobnost komuniciranja in sodelovanja za delo v skupini (Učni načrt ..., 2011, str. 6, 7).

Preglednica 2 prikazuje operativne cilje v posameznih razredih osnovne šole, ki so povezani z državljanstvom. Za vir informacij smo uporabili Učni načrt za predmetno področje geografije v devetletni osnovni šoli iz leta 2011.

Preglednica 2: Operativni cilji pri geografiji, povezani z državljanstvom v osnovni šoli

6. razred	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Življenje ob obalah; Življenje na celini</i>	Učenec: - ob izbranih primerih opiše življenjske razmere ljudi v odvisnosti od reliefnih oblik.
<i>Podnebne značilnosti Zemlje</i>	Učenec: - ob izbranih primerih opiše življenjske razmere ljudi v posameznih toplotnih pasovih.
<i>Uporabimo znanje: šolska ekskurzija</i>	Učenec: - spoznava vrednote in enkratnost slovenske pokrajine, razvija ljubezen in spoštovanje do slovenske naravne in kulturne dediščine in pripadnost slovenski državi.
7. razred	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Prebivalstvo in poselitev Evrope in Azije</i>	Učenec: - ob tematskem zemljevidu opiše jezikovno in versko raznovrstnost Evrope in Azije in sklepa o posledicah; - ob izbranih primerih opiše način življenja ljudi v Evropi in Aziji.
<i>Sredozemsko morje je eno najtoplejših morij na svetu</i>	Učenec: - na primeru analizira vzroke in posledice onesnaževanja morij.
<i>Območje potresov in ognjenikov</i>	Učenec: - opiše posledice ognjeniških izbruhov in potresnega delovanja na življenje ljudi.
<i>Turizem, pomembna gospodarska panoga, ki prinaša tudi težave</i>	Učenec: - opiše načine, kako človek izboljšuje naravne razmere za kmetijstvo; - ob tematskem zemljevidu in ustrezni strokovni literaturi ovrednoti prometni pomen in prometno povezanost Sredozemlja nekoč in danes.
<i>Pestra verska in narodnostna sestava prebivalstva</i>	Učenec: - ob zemljevidu opiše pestro narodnostno in versko sestavo prebivalstva in išče vzroke za neenakomerno razporeditev prebivalstva.
<i>Srednja Evropa</i>	Učenec: - na zemljevidu pokaže značilne pokrajinske enote in razloži

	<p>prehodnost Srednje Evrope v reliefnem in prometnem smislu ter pomen te prehodnosti za življenje ljudi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - na podlagi statističnih podatkov primerja države med seboj po velikosti, številu prebivalstva in opiše narodnostno in versko sestavo prebivalstva.
<i>Panonska nižina</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sklepa o načinu življenja ljudi.
<i>Alpe</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše pomen prelazov in predorov za prometno povezanost alpskih pokrajin.
<i>Sredogorja s kotlinami, Nemško-poljsko nižavje, Karpati</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ugotavlja posledice, ki sta jih izkoriščanje naravnih bogastev in nagla industrializacija prinesla naravno- in družbenogeografskim dejavnikom, in jih primerja s posledicami, ki jih prinaša postindustrijski oziroma informacijski gospodarski razvoj; - razume načela trajnostnega razvoja in odgovornega ravnanja z okoljem.
<i>Zahodna Evropa</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira vpliv naravnih dejavnikov na poselitev in poimenuje glavne predstavnike prebivalstva, njihovo gospodarsko usmerjenost nekoč in danes.
<i>Severna Evropa</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ob klimogramih razloži podnebje ter sklepa o rastlinstvu in načinu življenja v Severni Evropi; - razloži ledeniško preoblikovanost površja in odvisnost ljudi od tega; - ovrednoti pomen severnoatlantskega toka na podnebje in življenje ljudi.
<i>Vzhodna Evropa in Severna Azija</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ob klimogramih, slikovnem gradivu in zemljevidu sklepa o podnebjju in življenjskih razmerah ljudi; - ob zemljevidu opiše politično in narodnostno sestavo Vzhodne Evrope in Severne Azije; - ob tematskem zemljevidu sklepa o gospodarskih možnostih prebivalstva, gostoti prebivalstva in njihovem pomenu za poselitev.
<i>Vzhodna Azija</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na primeru Kitajske in Japonske analizira težave, povezane z velikim naravnim prirastkom; - ob zemljevidu razloži različno gostoto prebivalstva.
<i>Južna in Jugovzhodna Azija</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše in ovrednoti vpliv monsunskega podnebjja na življenje ljudi.
<i>Indijska podcelina</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ob zemljevidu in slikovnem gradivu opiše razlike med pokrajinami Indijske podceline in posledice naravne raznovrstnosti za življenje ljudi; - na zgledu Indije opiše vprašanja verske različnosti,

	prenaseljenosti in odvisnosti kmetijstva od veroizpovedi.
<i>Jugozahodna Azija</i>	Učenec: - sklepa o strateškem pomenu območja (nafta, izvor treh svetovnih ver); - sklepa o vzrokih za nastanek kriznih žarišč v Jugovzhodni Aziji.
8. razred	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Podnebje in rastlinstvo Afrike</i>	Učenec: - opiše razširjenost rečnega omrežja in pomen rek za življenje; - sklepa o možnostih za življenje ljudi v posameznem podnebnem pasu.
<i>Prebivalstvo Afrike</i>	Učenec: - opiše vzroke in posledice različne gostote poselitve; - se seznani s prenaseljenostjo nekaterih afriških pokrajin; - zna naštetih prispevke Afrike v svetovno zakladnico razvoja človeštva; - analizira vprašanje lakote v nekaterih delih Afrike.
<i>Severna Afrika</i>	Učenec: - opiše pomen reke Nil za življenje ljudi nekoč in danes; - opiše značilnosti poselitve in prebivalstva Severne Afrike; - sklepa o življenjskih razmerah v Severni Afriki.
<i>Tropska Afrika</i>	Učenec: - razloži vpliv nadmorske višine na življenje ljudi v ekvatorialnem pasu.
<i>Južna Afrika</i>	Učenec: - prepozna in razume politiko rasnega razlikovanja in njen vpliv tega na družbeni razvoj; - analizira dejavnike, ki so vplivali priseljevanje evropskega prebivalstva, in vpliv njihovega gospodarjenja na spreminjanje pokrajin s posebnim poudarkom na izkoriščanju naravnih bogastev.
<i>Prebivalstvo in način življenja, ki je posledica visoko razvitega gospodarstva</i>	Učenec: - opiše značilnosti poseljevanja celine; - sklepa o vzrokih redke in zelo neenakomerne poselitve celine.
<i>Naravnogeografske značilnosti Severne Amerike</i>	Učenec: - ovrednoti pomen podnebnih in rastlinskih pasov za gospodarstvo in poselitev.
<i>Prebivalstvo Severne Amerike</i>	Učenec: - opiše sestavo prebivalstva Severne Amerike; - sklepa o prednostih in slabostih večnarodnostne skupnosti; - spozna asimilacijo, integracijo in segregacijo različnih kultur; - analizira vzroke in posledice različne gostote poselitve Severne Amerike.
<i>Latinska Amerika</i>	Učenec: - opiše vzroke in posledice kolonizacije Latinske Amerike; - ob zemljevidu in ustreznem slikovnem gradivu našteje velike

	<p>pokrajinske enote, jih med seboj primerja in sklepa o možnostih za življenje ljudi v posameznih enotah;</p> <p>- ob izbranem primeru ob grafičnem prikazu razloži značilnosti podnebja in sklepa o vplivu podnebja na rastlinstvo in življenje ljudi;</p> <p>- analizira vzroke in posledice nepremišljenega človekovega posega v pokrajino ob primeru amazonskega deževnega gozda.</p>
<i>Polarna območja</i>	<p>Učenec:</p> <p>- išče možnosti in načine življenja ljudi polarnih območij.</p>
9. razred	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Geografska lega Slovenije</i>	<p>Učenec:</p> <p>- ovrednoti pomen lege na stičišču naravnih enot Evrope, jezikovnih skupin in širjenja EU na področju gospodarstva in prometa.</p>
<i>Naravnogeografske enote Slovenije</i>	<p>Učenec:</p> <p>- na podlagi spoznanj terenskega dela ovrednoti pomen površja in kamninske zgradbe za človeka.</p>
<i>Obpanonske pokrajine; Obpanonske ravnine; Obpanonska gričevja</i>	<p>Učenec:</p> <p>- opiše težave kmetijstva, odseljevanja in onesnaževanja podtalnice in navede rešitve nastalih težav;</p> <p>- ob izbranem primeru pojasni soodvisnost življenja ljudi od reliefa, podnebja, prsti in vodovja;</p> <p>- analizira pomen povezovanja ljudi na narodnostno mešanem ozemlju.</p>
<i>Predalpske pokrajine; Predalpska hribovja; Predalpske doline in kotline</i>	<p>Učenec:</p> <p>- opiše prizadevanja in ukrepe za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.</p>
<i>Alpske pokrajine; Visokogorja in alpske kraške planote; Alpske doline in kotline</i>	<p>Učenec:</p> <p>- opiše prizadevanja in ukrepe za ohranjanje naravne in kulturne dediščine;</p> <p>- ob izbranem primeru razloži medsebojni vpliv reliefa, podnebja, rastlinstva in vodovja na gospodarstvo in življenje ljudi alpskih pokrajin.</p>
<i>Dinarskokraške pokrajine; Dinarskokraške planote in hribovja; Dinarskokraška podolja in ravniki</i>	<p>Učenec:</p> <p>- na zgledu Postojnske jame predstavi prizadevanja in ukrepe za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.</p>
<i>Obsredozemske pokrajine; Flišna gričevja, hribovja in doline; Kraški ravniki, podolja in ravnine; Jadransko morje</i>	<p>Učenec:</p> <p>- analizira posledice (ne)rešenega mejnega vprašanja s sosednjima državama;</p> <p>- na zgledu koprškega pristanišča opiše pomen pristanišča za Slovenijo in izpostavi z njim povezana ekološka vprašanja.</p>
<i>Geografski prostor Slovenije kot omejitveni in spodbujevalni dejavnik razvoja Slovenije</i>	<p>Učenec:</p> <p>- razume sonaravni razvoj in odgovornost do ohranjanja ugodnih življenjskih razmer za prihodnje generacije in se tako tudi ravna;</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - razume najpomembnejše naravno- in družbenogeografske pojave in procese ter njihovo sovplivanje na prebivalstvo in gospodarstvo; - našteje in razloži dejavnike, ki vplivajo na različno gostoto poselitve Slovenije; - razloži dejavnike, ki vplivajo na rast prebivalstva; - primerja rast prebivalstva v Sloveniji z Evropsko unijo; - na primeru statističnih podatkov domačega ali večjega bližnjega naselja opiše narodnostno sestavo prebivalstva Slovenije; - pozna celovitost prostorskih vprašanj in pozna nekatere možnosti lastne aktivne udeležbe.
<i>Gospodarstvo</i>	<p>Učenec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezuje gospodarski razvoj in izobrazbeno strukturo prebivalstva; - primerja starostno in spolno sestavo prebivalstva Slovenije z državami EU in izbranimi državami sveta; - razloži vzroke in posledice selitev prebivalstva v Sloveniji in EU; - razloži pomen industrije za človeka in vplive na okolje; - našteje energijske vire v Sloveniji in ovrednoti pomen energije za človeka in družbo; - analizira pomen turizma za razvoj človeka kot posameznika in družbo kot celoto.

Vir: Učni načrt ..., 2011.

Prav tako smo analizirali tudi Učni načrt za predmetno področje geografija v splošni, klasični in ekonomski gimnaziji iz leta 2008 ter v preglednici 3 predstavili glavne operativne cilje, ki se nanašajo tudi na državljanstvo.

Preglednica 3: Operativni cilji pri geografiji, povezani z državljanstvom v gimnaziji

1. letnik: Obča geografija	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Površje Zemlje</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razmišlja o primernosti morfoloških tipov površja za poselitev, promet in turizem.
<i>Vreme in podnebje</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razume in vrednoti vplive podnebja na gospodarstvo in človekove vsakdanje dejavnosti; - ovrednoti različna podnebja za življenje človeka in jih primerja med seboj; - razume predvidevanja bodočih podnebnih sprememb in vlogo človeka pri tem; - zna definirati potrebo po varčevanju in spremembi življenjskega sloga v odnosu do nenehnih tehnoloških

	sprememb kot nujnosti za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov.
<i>Rastlinstvo in živalstvo</i>	Dijak: - ob tematskem zemljevidu razloži razširjenost in pomen naravnega in kulturnega rastlinstva za človeka in njegove dejavnosti; - poišče in preuči primer vpliva človeka na preoblikovanje naravnega rastlinstva in njegovo vlogo pri izginevanju živalskih vrst.
<i>Vodovje</i>	Dijak: - spozna porečje in njegove elemente, jih vrednoti z okoljskega vidika in pomena za človeka; - na podlagi meril, ki si jih sam izbere, vrednoti pomen voda (rek, morij, jezer ...) za človeka.
<i>Prebivalstvo</i>	Dijak: - na podlagi statističnih in grafičnih podatkov ugotavlja prebivalstvene strukture in vzroke za njihovo spreminjanje skozi različna zgodovinska in razvojna obdobja; - spozna dejavnike, ki vplivajo na število prebivalcev na nekem območju; - s pomočjo tematskih zemljevidov poišče vzroke za različno razporeditev prebivalstva po svetu in išče povezavo z naravnim in družbenim okoljem; - pojasni vzroke in pomen sestave prebivalstva na primeru različnih prebivalstvenih struktur, s čimer je zmožen predvideti medetnične ter jezikovne spore; - razume vzroke in posledice različnih vrst selitev; - analizira statistične podatke o prebivalstvu in predvidi njegov nadaljnji razvoj; - preuči starostne piramide in dela povzetke.
<i>Kmetijstvo</i>	Dijak: - ob izbranih primerih ovrednoti pomen kmetijstva za oskrbo ljudi s hrano in surovinami.
<i>Energetika in industrija</i>	Dijak: - primerja pomen energijskih virov za človeštvo nekoč in danes ter razloži vzroke za spremembe.
<i>Promet, telekomunikacijsko omrežje</i>	Dijak: - se zaveda pomena sodobne infrastrukture v družbi; - išče prednosti in slabosti telekomunikacijskih sistemov v pokrajini in pomen za življenje ljudi.
<i>Turizem</i>	Dijak: - vrednoti pomen turizma za gospodarstvo ter njegov vpliv na človekove dejavnosti in naravno okolje.
<i>Trajnostni razvoj</i>	Dijak: - spozna koncept in bistvo trajnostnega razvoja in njegovih sestavin (okolje, prostor, vrednote prostora, gospodarstvo, razvoj človeške družbe); - razume pomen in vsebino prostorskega načrtovanja ter sodelovanja javnosti v postopkih sprejemanja odločitev;

	- spozna poklice, ki so povezani z urejanjem naravnega in družbenega okolja.
2. letnik: Geografija sveta	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Azija</i>	Dijak: - vrednoti pomen azijskega vodovja za življenje tamkajšnjega prebivalstva; - navede osnovne prebivalstvene značilnosti; - pozna azijska verstva in njihov pomen v vsakdanjem življenju; - družbena dogajanja povezuje s procesi osamosvajanja izpod kolonialne nadoblasti in s primeri regionalnega povezovanja.
<i>Afrika</i>	Dijak: - spozna kulturno in jezikovno pestrost; - zaveda se, da je obstajala dolga in bogata zgodovina tudi pred prihodom Evropejcev na afriško celino; - vrednoti pomen afriških vodotokov za življenje afriškega prebivalstva; - vrednoti vzroke in posledice sodobnih demografskih gibanj; - pozna in pojasni poglavitne socialno-ekonomske in politične probleme v Afriki; - pozna pretekle in sodobne posledice (neo)kolonializma in vpliv velikih sil na nekatere konflikte; - pojav lakote in revščine v posameznih predelih Afrike razume ne le kot posledico naravnih katastrof in razvojne nemoči, temveč kot posledico nepravilne svetovne kmetijske politike do pridelkov afriškega trga.
<i>Latinska Amerika</i>	Dijak: - analizira in vrednoti kolonialno preteklost in prebivalstvo ter položaj avtohtonega prebivalstva v sodobni družbi.
<i>Severna Amerika</i>	Dijak: - z upoštevanjem naravno- in družbenogeografskih procesov ter njihovega medsebojnega vpliva pojasni pokrajinske spremembe skozi čas (temeljne značilnosti poselitve, migracije); - razume in zna utemeljiti strukturne posebnosti prebivalstva (etnične, verske, socialne ...) in stopnjo kulturnega sožitja.
<i>Avstralija in Oceanija</i>	Dijak: - pozna razvojne stopnje oblikovanja sedanje demografske in gospodarske strukture (staroselci, začetki priseljevanja, migracijski tokovi, temeljne značilnosti poselitve).
<i>Polarna območja</i>	Dijak: - išče odgovore na temeljna vprašanja o obsegu, naravnih in družbenih značilnostih ter posebnostih polarnih območij (Inuiti).
3. letnik: Evropa	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Splošno o Evropi</i>	Dijak: - na zemljevidu poišče najpogosteje poseljena območja v

	<p>Evropi in razloži vzroke za takšno razporeditev prebivalstva;</p> <ul style="list-style-type: none"> - našteje in razloži vzroke za migracijske tokove v Evropi v obdobju po drugi svetovni vojni; - opiše probleme novonastalih multikulturnih okolij (šolstvo, zaposlovanje, verski obredi).
<i>Severna Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razloži problematiko narodnostne sestave baltskih držav.
<i>Zahodna Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nacionalno in versko sestavo prebivalstva Velike Britanije in Irske vzročno poveže z odnosi med skupnostmi; - z zemljevidom in slikovnim gradivom opiše značilnosti površja v državah Beneluksa in jih poveže z razmerami za poselitev in gospodarstvo; - analizira strukturo prebivalstva v Belgiji in razloži, kako rešujejo nacionalno vprašanje; - opiše nacionalno sestavo Francije in ovrednoti politiko te države do zagotavljanja pravic narodnostim, ki živijo v njej, ter jo primerja s slovensko politiko.
<i>Južna Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše značilnosti demografske podobe Pirenejskega polotoka in problematiko, ki izhaja iz nacionalne sestave; - navede narodnostne manjšine v Italiji in ovrednoti politiko Italije do reševanja manjšinske problematike.
<i>Srednja Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razloži nastanek združene Nemčije in posledice združitve v nemškem gospodarstvu in družbi; - pokaže na zemljevidu najpomembnejše cestne in železniške prelaze v Alpah in jih vrednoti s stališča prehodnosti Alp; - ovrednoti način zagotavljanja jezikovnih pravic prebivalcev Švice.
<i>Jugovzhodna Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - z ustreznim gradivom analizira narodnostno, jezikovno in versko sestavo prebivalstva ter probleme sožitja med narodi pred letom 1991 in po njem.
<i>Vzhodna Evropa</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - z zemljevidom in slikovnim gradivom opiše bistvene značilnosti površja, podnebja in rastlinstva ter ugotovi vpliv na poselitev; - spozna aktualne politične, gospodarske in socialne procese ter njihove ključne probleme; - razloži bistvene značilnosti razvoja prebivalstva in izpostavljene etnične probleme.
4. letnik: Slovenija	
Vsebina	Operativni cilji
<i>Lega Slovenije in njen pomen za naravno in družbeno okolje</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozna bistvene faze nastajanja samostojne slovenske države.
<i>Površje in kamninska zgradba</i>	<p>Dijak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojasni vpliv kamninske zgradbe na način oskrbovanja z

	vodo v različnih delih Slovenije.
<i>Podnebje, prst, rastlinstvo, živalstvo in vode v Sloveniji kot dejavniki za življenje</i>	Dijak: - vrednoti vlogo gozdov za človeka in njegove dejavnosti na različnih območjih v Sloveniji; - opiše glavne značilnosti slovenskega morja in razloži njegov pomen za naravno in družbeno okolje; - navede primere vpliva človeka na izbrane rastlinske ali živalske vrste v Sloveniji.
<i>Prebivalstvo</i>	Dijak: - opiše značilnosti razvoja prebivalstva v Republiki Sloveniji in ga primerja z izbranimi evropskimi državami; - v učbeniku ali literaturi poišče podatke o najpogostejših vzrokih za priseljevanje in odseljevanje slovenskega prebivalstva po drugi svetovni vojni; - se seznani z nacionalno sestavo prebivalstva Slovenije in razmišlja o medkulturnem oz. mednacionalnem sožitju; - primerja starostne piramide prebivalcev Slovenije in sosednjih držav ter ugotovi razlike oziroma podobnosti; - pokaže na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem; - izdelava poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji; - pozna svetovni zemljevid slovenskih izseljencev in različne vzroke izseljevanja; - opredeli položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.
<i>Naselja</i>	Dijak: - razlikuje prvine urbanizacije in suburbanizacije.
<i>Kmetijstvo in podeželje</i>	Dijak: - razloži vzroke zmanjševanja števila kmečkega prebivalstva.
<i>Promet</i>	Dijak: - vrednoti prometno lego Slovenije v Evropi.
<i>Pokrajinska in okoljska protislovja v Sloveniji</i>	Dijak: - razume pomen vrednot prostora in trajnostnega razvoja; - predstavi svoje stališče glede razvoja gospodarstva v TNP; - presoja posledice izčrpavanja naravnih virov.

Vir: Učni načrt ..., 2008.

3. EMPIRIČNI DEL

3.1. NAMEN IN CILJI EMPIRIČNEGA DELA

V empiričnem delu smo s pomočjo anketnega vprašalnika poskušali ugotoviti, v kolikšni meri so študentje pedagoških smeri geografije na Filozofskih fakultetah Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru seznanjeni s pojmom državljanstva, kako pojem državljanstva dejansko razumejo in kako ga opredeljujejo.

Namen empiričnega dela je bilo ugotoviti, ali bodoči učitelji geografije tekom študija dobijo dovolj znanja in kompetenc za posredovanje vsebin, vezanih na državljanstvo v procesu izobraževanja. Želeli smo ugotoviti ali je po mnenju bodočih učiteljev geografije pomembno, da se pojem državljanstva vnaša v pouk in učne načrte oziroma v kolikšni meri menijo, da je pomembno, da se vsebine državljanstva vključujejo tudi v pouk geografije.

3.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kako bodoči učitelji geografije razumejo pojem državljanstva?
- Ali so študentje različne koncepte o državljanstvu že kdaj zasledili v medijih, na fakulteti ali v strokovni literaturi?
- Ali so študentje zadovoljni z obveščanjem glede izobraževanja o državljanstvu v Sloveniji?
- Se študentom zdi, da preko medijev in institucij prejmejo dovolj informacij s področja državljanstva?
- Koliko študentje kot bodoči učitelji sledijo novostim in programom glede podajanja vsebin državljanstva v šolstvu?
- Se zdi študentom pomembno, da se otroke in mladino poučuje o državljanstvu?
- Ali je po mnenju študentov smiselno, da se vsebine državljanstva vnašajo v pouk geografije?
- Koliko študentje o državljanstvu slišijo v medijih ali koliko o tem preberejo v strokovni literaturi?
- Ali dobijo študentje tekom študija dovolj znanja, smernic in kompetenc, da lahko v šoli posredujejo vsebine, vezane na državljanstvo?

3.3. RAZISKOVALNE HIPOTEZE

H1: Pojem državljanstva se opredeljuje kot aktivna kategorija, s prevzemanjem pravic in dolžnosti, z njihovim zavedanjem in poznavanjem ter s spretnostmi in kompetencami za aktivno vključevanje na vseh področjih življenja.

H2: Anketirancem se zdi vključevanje državljanstva v pouk pomembno, prav tako pa so naklonjeni dejstvu, da bi se njegove vsebine vključevale tudi v pouk geografije.

H3: Anketiranci so premalo obveščeni o spremembah na področju državljanstva in možnostih, kako razvijanje zavesti o državljanstvu vključiti v pouk.

H4: Na fakulteti bodoči učitelji geografije dobijo premalo znanja, kompetenc in informacij o tem, kako v procesu izobraževanja vključevati vsebine, vezane na državljanstvo.

H5: Anketiranci pripisujejo večji pomen vsebinskim poudarkom iz nacionalne zgodovine, spoštovanju zakonov, človekovih pravic in svoboščin, kot pa spodbujanju k aktivnemu vključevanju v različne dejavnosti.

3.4. METODOLOGIJA

3.4.1. Osnovna množica in vzorec

Anketa je bila izvedena med študenti pedagoške smeri geografije na filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru. V anketni vzorec smo zajeli bodoče učitelje geografije, to je študente druge stopnje pedagoškega študija geografije Filozofske fakultete Maribor ter študente starih štiriletnih programov Filozofske fakultete Ljubljana. Skupno je bilo razposlanih 55 anket, izpolnjenih jih je bilo 51, in sicer 7 v Mariboru ter 44 v Ljubljani. Od tega je bilo pravilno in v celoti izpolnjenih 49 anket, ki smo jih vključili v končno analizo in prikaz rezultatov.

Med anketiranci je bilo 40 študentk in 9 študentov. Povprečna starost anketiranih je bila 23,72 let.

Preglednica 4: Število in delež anketirancev na posamezni fakulteti

Fakulteta in kraj študija	Število	Odstotek
FF MB	7	14,3
FF LJ	42	85,7
Skupaj	49	100,0

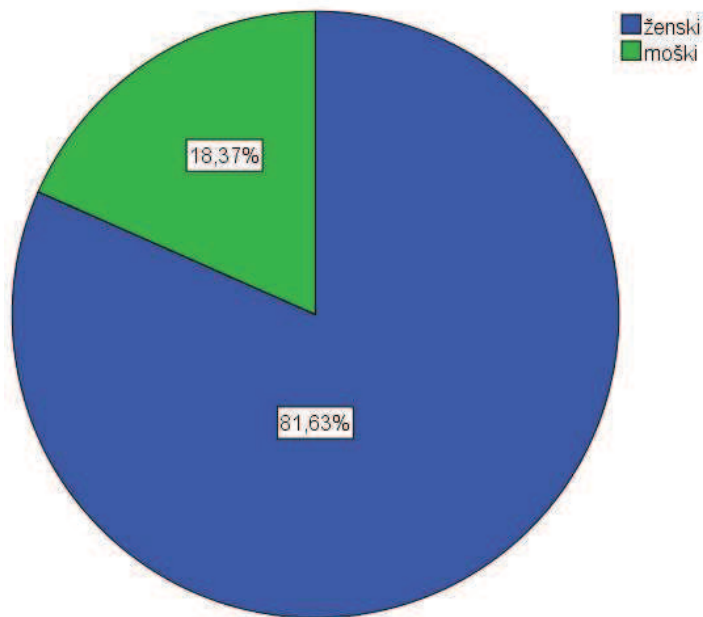
Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 5: Število in delež anketirancev glede na spol

Spol	Število	Odstotek
ženski	40	81,6
moški	9	18,4
Skupaj	49	100,0

Vir: anketno delo, 2012.

Graf 1: Delež študentov glede na spol

Vir: anketno delo, 2012.

V anketi predstavljajo študentke kar slabih 82 % celotnega vzorca, študentje pa le dobrih 18 %. Podatek je razmeroma pričakovan, saj gre za pedagoško smer študija, kjer je dokaj pogosto v letnik vpisanih več študentk kot študentov.

3.4.2. Postopek zbiranja podatkov

Anketni vprašalnik je sestavljen iz sedmih vprašanj in naknadno še iz treh vprašanj, ki se navezujejo na osnovne podatke (spol, starost, fakulteta in kraj študija). Zaradi lažje obdelave podatkov smo uporabili vprašanja zaprtega tipa. Vprašanja so v večini izbirnega tipa, eno pa se nanaša na rangiranje.

Anketiranje smo izvedli sredi poletnega semestra, torej v aprilu in prvi polovici maja 2012. Odposlanih anket je bilo 54, izpolnjenih pa kar 49, kar je 91-odstotni odziv. Razlog za tako visok odziv je v tem, da so študentje anketni vprašalnik reševali v času njihovih študijskih obveznosti na fakultetah.

3.4.3. Obdelava podatkov

Podatke anketirancev smo obdelali s pomočjo statističnega programskega orodja SPSS za Windows ter s funkcijo Descriptive statistics izračunali deskriptivno statistiko in rezultate grafično prikazali ter interpretirali. Pri grafičnih prikazih smo uporabili tudi program MS Excel.

3.5. REZULTATI IN INTERPRETACIJA

V raziskavi diplomskega dela smo se omejili izključno na študente pedagoške smeri geografije. Zanimalo nas je, kako se opredeljujejo do pojma državljanstvo in kako pomembno se jim zdi vključevanje državljanstva v pouk. Hkrati nas je zanimalo, v kolikšni meri se počutijo sposobne in kompetentne za posredovanje teh vsebin pri pouku. To ciljno skupino smo si izbrali, ker se nam zdi pomembno preveriti, kakšen odnos imajo bodoči učitelji geografije do vključevanja z državljanstvom povezanih vsebin v pouk geografije.

V nadaljevanju sledi grafični prikaz rezultatov ankete. Rezultati zaradi premajhnega vzorca anketirancev zajemajo celoten vzorec, ne glede na spol ali kraj študija.

HIPOTEZA 1: Pojem državljanstva se opredeljuje kot aktivna kategorija, s prevzemanjem pravic in dolžnosti, njihovim zavedanjem in poznavanjem ter s spretnostmi in kompetencami za aktivno vključevanje na vseh področjih življenja.

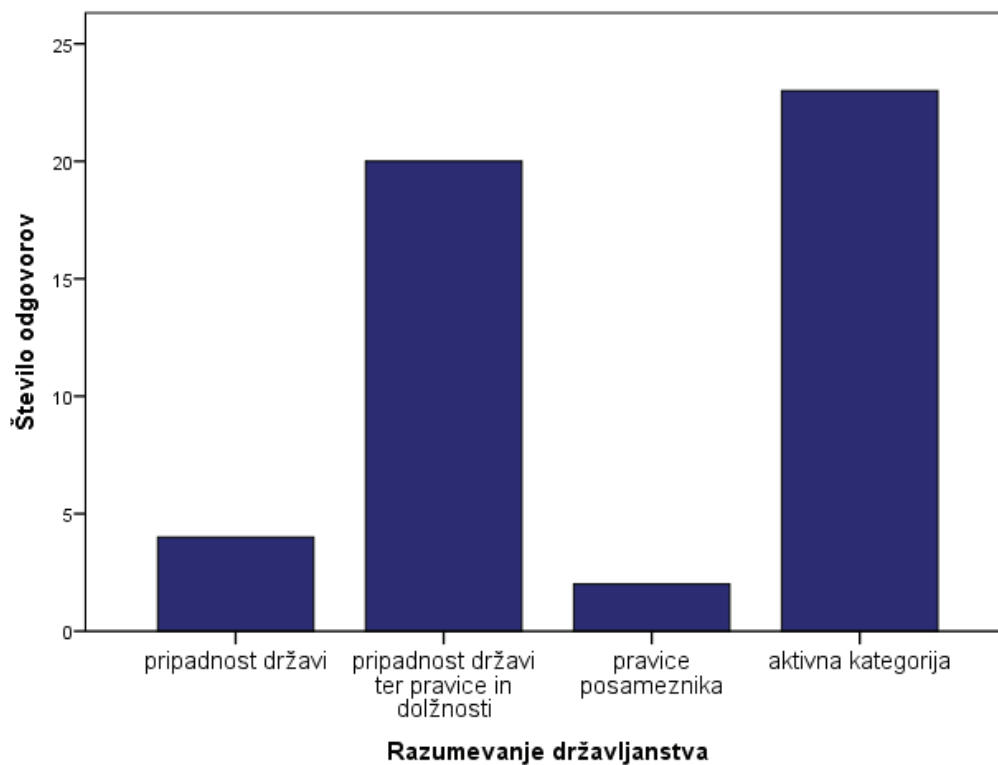
Dejstvo je, da se koncept državljanstva tekom zgodovine spreminja, obenem pa se mu dodajajo novi poudarki, zato se tudi v strokovni literaturi pojavljajo njegove različne opredelitve. Lahko rečemo, da se opredelitev državljanstva vse bolj izpopolnjuje.

Na anketnem vprašalniku je bilo potrebno pri prvem vprašanju izbrati trditev, ki po mnenju anketiranca najbolj razloži pojem državljanstvo. Graf 2 prikazuje rezultate prvega vprašanja ankete. Zaradi boljše preglednosti v nadaljevanju podajamo vse štiri trditve iz anketnega vprašalnika:

- Državljanstvo pomeni pravno pripadnost določeni državi.
- Državljanstvo ne le označuje pravno pripadnost določeni državi, pač pa tudi to, da imajo njeni državljani določene pravice in dolžnosti.
- Državljanstvo postavlja v ospredje pravice posameznika, to je svobodo odločanja tako v zasebnem kot javnem življenju.
- Državljanstvo se razume kot aktivna kategorija, ki prevzema pravice in dolžnosti, njihovo zavedanje in poznavanje, ustrezne spretnosti in kompetence ter aktivno vključevanje ne samo na političnem področju.

Najbolj smiselna je trditev, ki državljanstvo razume kot aktivno kategorijo, ki zajema pravice in dolžnosti, njihovo zavedanje in poznavanje. Prav tako pa vključuje ustrezne spretnosti in kompetence aktivnega vključevanja na vseh področjih.

Graf 2: Obrazložitev pojma državljanstvo

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 6: Število in delež odgovorov za graf 2

Trditev	Število	Odstotek
pripadnost državi	4	8,2
pripadnost državi ter pravice in dolžnosti	20	40,8
pravice posameznika	2	4,1
aktivna kategorija	23	46,9
Skupaj	49	100

Vir: anketno delo, 2012.

Iz grafa 2 je razvidno, da se je največ anketirancev odločilo za odgovor, da se državljanstvo razume kot aktivna kategorija (46,9 %). Takoj za tem sledi odgovor, da naj bi pojem

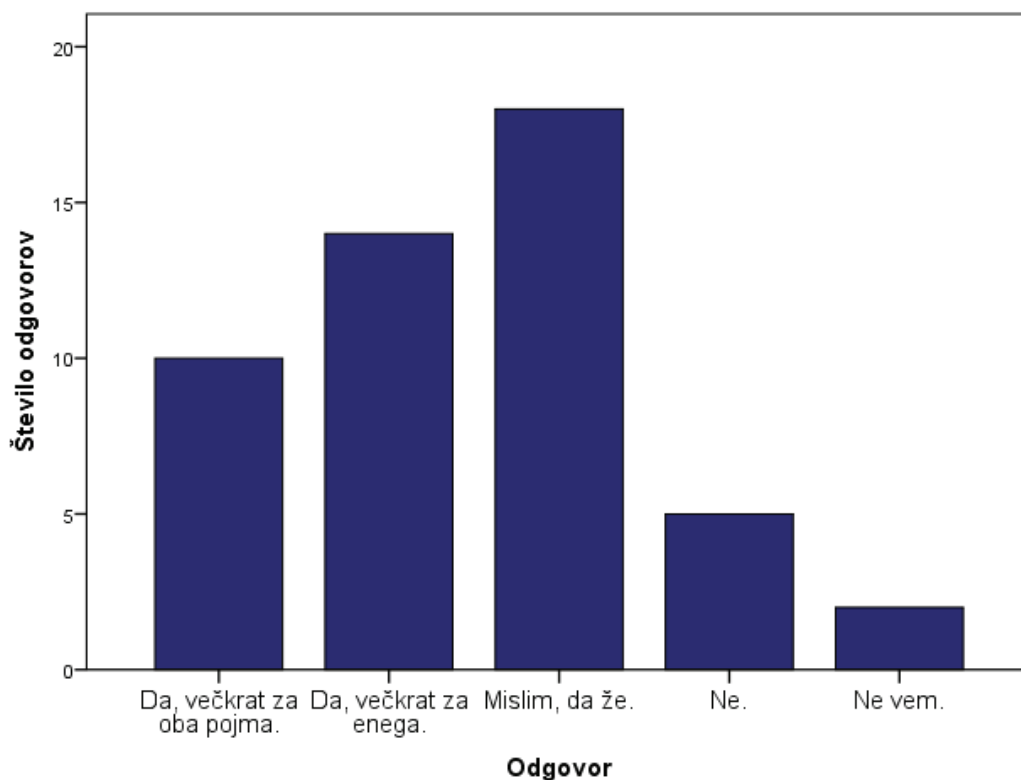
državljanstva označeval pripadnost državi ter pravice in dolžnosti (40,8 %). Tudi ta odgovor ponuja eno izmed novejših opredelitev državljanstva, vendar ne zajema pomembne kategorije aktivnega vključevanja.

Na podlagi teoretičnega dela vemo, da se državljanstvo še vedno opredeljuje kot pravna pripadnost določeni državi (trditev a – 8,2 %), ki vključuje tudi pravice posameznika (odgovor c – 4,1 %), vendar se skušajo temu opisu dodajati nove vsebine in vrednosti, zato bi lahko rekli, da odgovora a in c navajata že starejše pojmovanje državljanstva, ki je ožje opredeljeno.

Hipotezo 1 lahko na podlagi rezultatov **potrdimo**, saj je skoraj 47 % anketirancev odgovorilo, da se državljanstvo razume kot aktivna kategorija.

V podkrepitev zgornjim ugotovitvam bomo interpretirali drugo vprašanje anketnega vprašalnika, v katerem nas je zanimalo, če in kje so študentje že slišali za pojma aktivno državljanstvo in demokratično državljanstvo. Pri vprašanju, ali so v času študija zasledili katerega izmed teh dveh pojmov, so imeli na razpolago pet možnih odgovorov (graf 3).

Graf 3: Poznavanje pojma državljanstvo

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 7: Število in delež odgovorov za graf 3

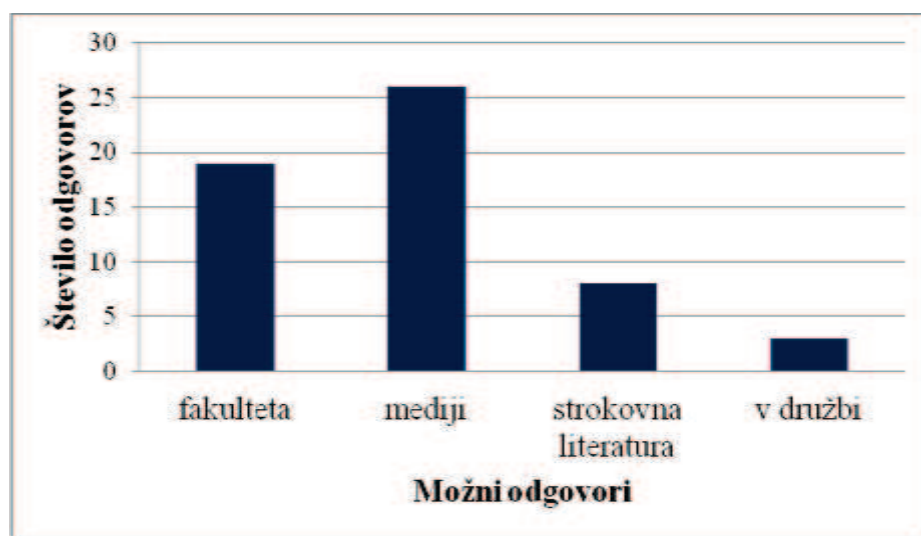
Možni odgovori	Število odgovorov	Odstotek
Da, večkrat za oba pojma.	10	20,4
Da, večkrat za enega.	14	28,6
Mislim, da.	18	36,7
Ne.	5	10,2
Ne vem, me ne zanima.	2	4,1
Skupaj	49	100,0

Vir: anketno delo, 2012.

Kot vidimo iz zgornjega grafa in preglednice, so študentje že slišali za omenjena pojma. Na podlagi velikega deleža študentov, ki so izbrali tretji odgovor (36,7 %) – da mislijo, da so za pojma že slišali – sklepamo, da se jim poraja dvom, če so dejansko slišali za omenjena pojma.

Skoraj polovica anketirancev (49 %), ki je na to vprašanje odgovorila pritrdilno, je v nadaljevanju odgovorila še na podvprašanje, v katerem nas je zanimalo, kje so za omenjeni pojem že slišali (na voljo so imeli štiri možnosti: fakulteta, mediji, strokovna literatura, v družbi).

Graf 4: Kje so anketiranci slišali ali zasledili pojem »aktivno državljanstvo« in/ali pojem »demokratsko državljanstvo«

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 8: Število in delež odgovorov za graf 4

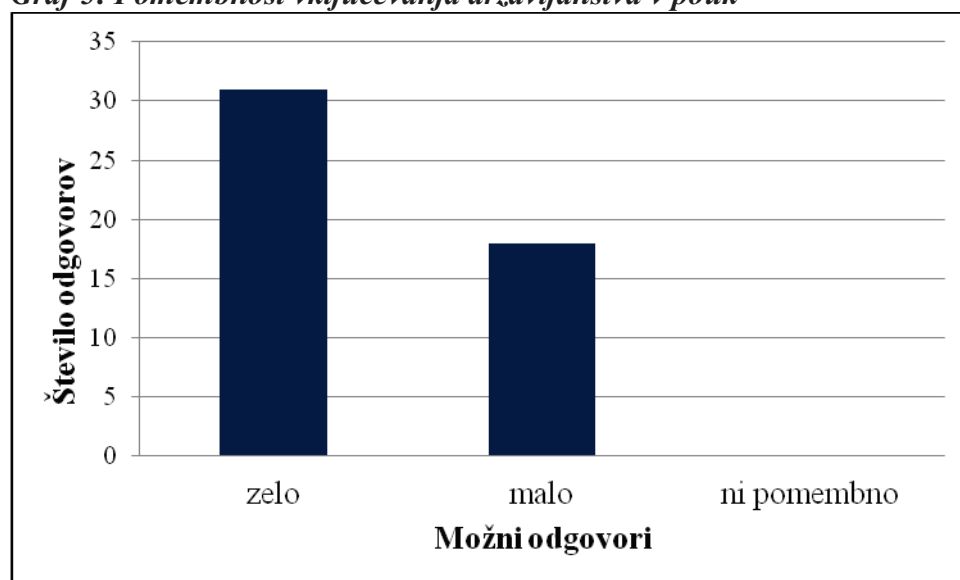
Odgovor	Število odgovorov	Odstotek
fakulteta	19	35
mediji	26	46
strokovna literatura	8	14
v družbi	3	5
Skupaj	56	100

Vir: anketno delo, 2012.

Največji odstotek (46 %) kaže na to, da so pojem slišali preko medijev, takoj za tem pa na fakulteti. Glede na odgovore drugega vprašanja lahko povzamemo, da je velika večina anketirancev za pojma aktivno državljanstvo in demokratično državljanstvo že slišala oziroma ju vsaj zasledila. Tudi zato je morda skoraj polovica anketiranih pri prvem vprašanju izbrala pravilno trditev o tem, kaj državljanstvo pojmuje oziroma predstavlja.

Hipoteza 2: Anketirancem se zdi vključevanje državljanstva v pouk pomembno, prav tako pa so naklonjeni dejstvu, da bi se njegove vsebine vključevale tudi v pouk geografije.

Graf 5: Pomembnost vključevanja državljanstva v pouk

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 9: Število in delež odgovorov za graf 5

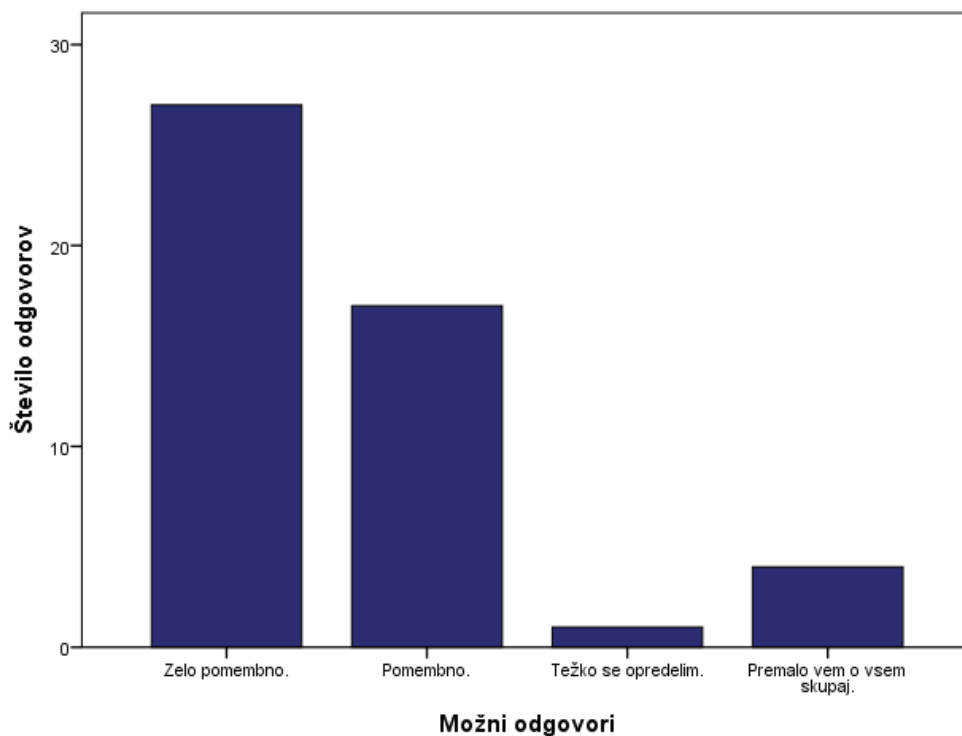
Odgovori	Število odgovorov	Odstotek
Zelo.	31	63,3
Malo.	18	36,7
Ni pomembno.	0	0
Skupaj	49	100

Vir: anketno delo, 2012.

Ob zgornjih ugotovitvah lahko zaključimo, da se zdi bodočim učiteljem geografije zelo pomembno, da se vsebine državljanstva vključujejo v pouk.

Zanimalo nas je tudi, če se anketirancem zdi pomembno, da se z državljanstvom povezane vsebine vključujejo tudi v pouk geografije.

Graf 6: Vključevanje državljske zavesti v pouk geografije

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 10: Število in delež odgovorov za graf 6

Možni odgovori	Število	Odstotek
Zelo pomembno.	27	55,1
Pomembno.	17	34,7
Težko se opredelim.	1	2,0
Premalo vem o vsem skupaj.	4	8,2
Skupaj	49	100,0

Vir: anketno delo, 2012.

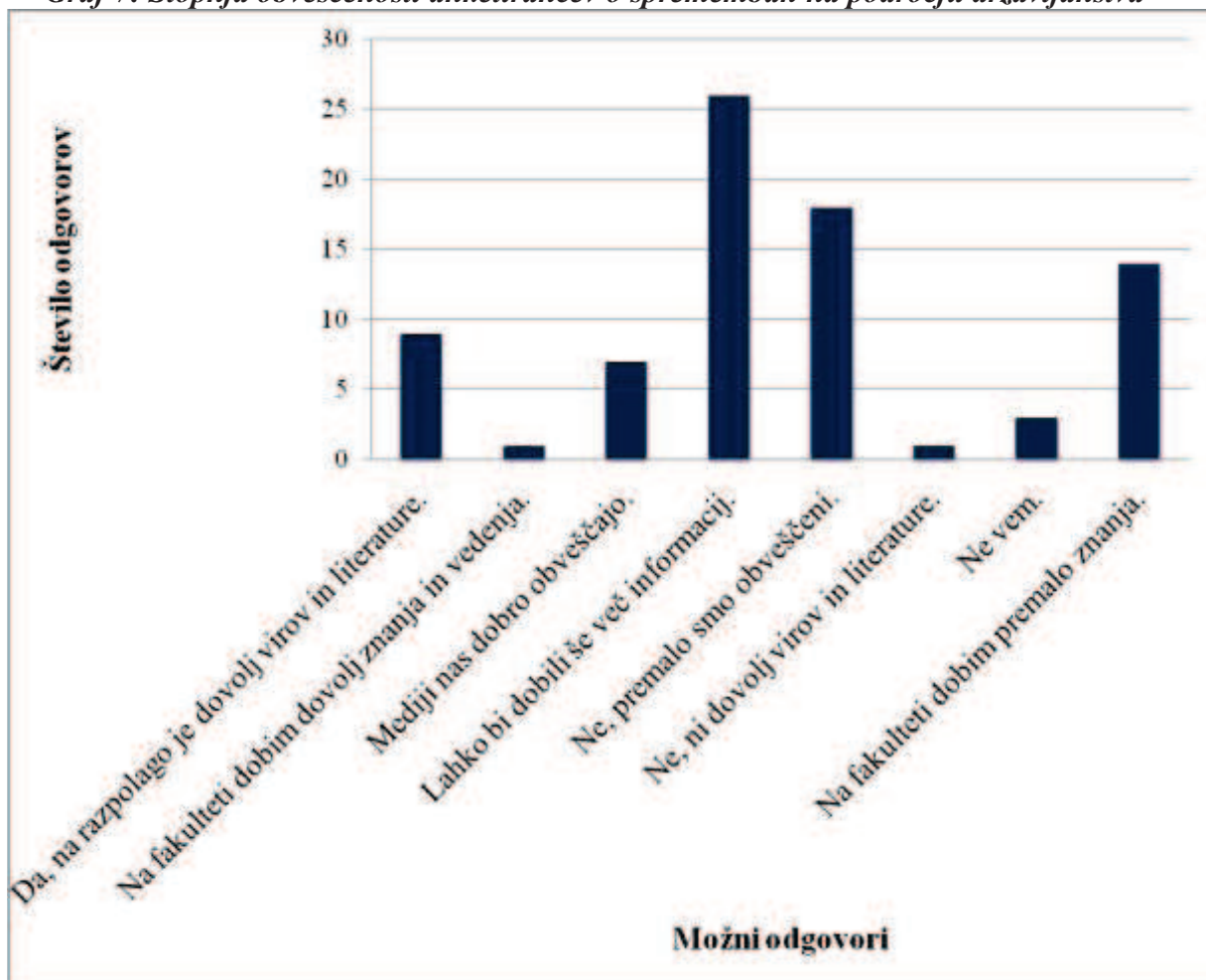
Tudi pri odgovorih na to vprašanje vidimo, da se zdi več kot polovici anketirancev zelo pomembno državljanstvo vključevati tudi v pouk geografije, da se bodo učenci v življenju znali samostojno, aktivno in odgovorno udeleževati v družbi. Kar precej velikemu odstotku anketirancev (35 %) pa se vključevanje zdi pomembno predvsem z vidika, da učenci pridobijo občutek pripadnosti svoji državi.

Po vseh ugotovitvah lahko zaključimo, da se zdi anketirancem potrebno, da se vsebine državljanstva prenašajo v pouk. Hkrati pa je zelo pomembno, da se te vsebine vključujejo tudi v pouk geografije, ki lahko tako postane eden izmed ključnih predmetov, pri katerem se bodo učenci naučili oziroma spoznali samostojno, aktivno in odgovorno udeleževanje, ki jim bo v življenju zagotovo prišlo prav. Ob vsem povedanem lahko **hipotezo 2 potrdimo**.

Hipoteza 3: Anketiranci so premalo obveščeni o spremembah na področju državljanstva in možnostih, kako razvijanje zavesti o državljanstvu vključiti v pouk.

Zanimalo nas je, če anketiranci prejmejo dovolj informacij o možnostih vključevanja tematik državljanstva v pouk oziroma če imajo za to na razpolago dovolj virov in literature.

Graf 7: Stopnja obveščeniosti anketirancev o spremembah na področju državljanstva

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 11: Število in delež odgovorov za graf 7

Odgovori	Število odgovorov	Odstotek
Da, na razpolago je dovolj virov in literature.	9	11
Na fakulteti dobim dovolj znanja in vedenja.	1	1
Mediji nas dobro obveščajo.	7	9
Lahko bi dobili še več informacij.	26	33
Ne, premalo smo obveščeni.	18	23

Ne, ni dovolj virov in literature.	1	1
Ne vem.	3	4
Na fakulteti dobim premalo znanja.	14	18
Skupaj	79	100

Vir: anketno delo, 2012.

Iz zgornjega grafa in preglednice je razvidno, da anketiranci niso dovolj obveščeni o spremembah na področju državljanstva (79 %) in bi si želeli pridobiti več informacij. Največ informacij dobijo predvsem iz medijev, v podkrepitev tej trditvi se lahko obrnemo na podvprašanje pri drugem anketnem vprašanju, kjer so izpostavili, da so različne pojme v zvezi z državljanstvom zasledili v medijih. Veliko anketirancev je odgovorilo, da na fakulteti dobijo premalo znanja in vedenja o področju državljanstva, kar kaže na to, da fakultete dajejo premalo poudarka tej temi.

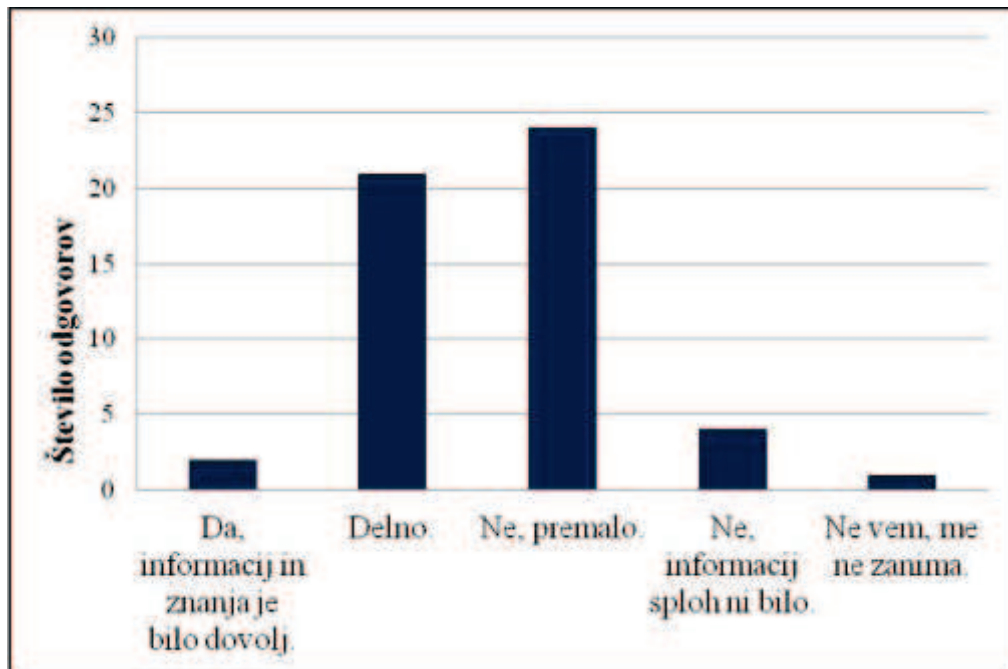
Po zgornjih ugotovitvah lahko sklenemo, da si anketirani želijo dobiti še več informacij in vedenj o spremembah na področju državljanstva ter o njegovem vključevanju v pouk. Tako je **hipoteza 3 potrjena.**

Fakulteta bi morala že tekom študija posvečati več pozornosti državljanstvu ter njegovemu vključevanju v pouk, saj je Evropska unija precej aktivna na področju izdelovanja novih programov in smernic za bolj učinkovito ter uspešno vključevanje državljanstva v izobraževalni sistem. Dobro bi bilo, da bi se študentje že tekom študija seznanili z obstoječimi spletnimi portali, gradivom ter projekti, ki se navezujejo na državljanstvo in se jih izvaja tudi na nekaterih slovenskih šolah.

Hipoteza 4: Na fakulteti bodoči učitelji geografije dobijo premalo znanja, kompetenc in informacij o tem, kako v procesu izobraževanja vključevati vsebine, vezane na državljanstvo.

Na podlagi nekaterih prejšnjih vprašanj so anketiranci potrdili, da so sicer dobro obveščeni o spremembah na področju državljanstva, vendar večino teh informacij dobijo preko medijev. Prav tako so za pojma aktivno državljanstvo in demokratično državljanstvo po večini že slišali, še najpogosteje preko medijev, nekateri tudi na fakulteti. Ali dobijo študentje pedagoške smeri geografije zares dovolj znanja, kompetenc in informacij o tem, kako vključevati državljanstvo v pouk?

Graf 8: Količina v času študija pridobljenih informacij, znanja, kompetenc in izkušenj za posredovanje vsebin državljanstva

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 12: Število in delež odgovorov za graf 8

Odgovor	Število	Odstotek
Da, informacij in znanja je bilo dovolj.	1	2
Delno.	22	42
Ne, premalo.	24	46
Ne, informacij sploh ni bilo.	4	8
Ne vem, me ne zanima.	1	2
Skupaj	52	100

Vir: anketno delo, 2012.

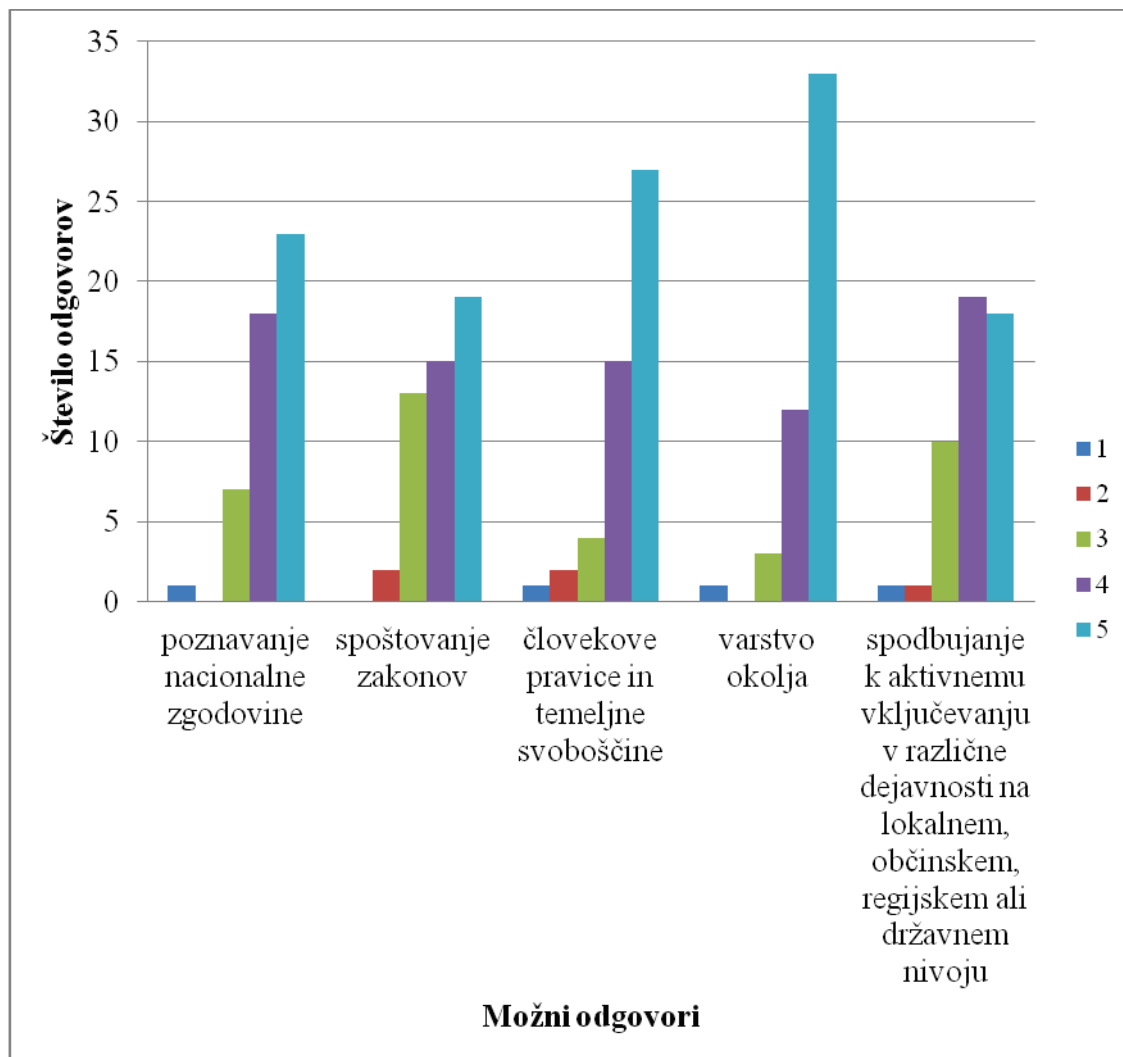
Skoraj polovica anketirancev (46 %) je odgovorila, da dobijo premalo informacij in znanja o državljanstvu. Seveda se tekom študija srečajo s pojmom državljanstva, a ne prejmejo dovolj smernic in znanja o tem, kako ga vključiti v pouk oziroma njegove vsebine posredovati učencem. Delež tistih, ki trdijo, da informacij sploh niso dobili, je nizek.

Hipotezo 4 lahko **potrdimo**, vendar poudarjamo, da je v veliki meri potrebno tudi veliko samoiniciativnosti študentov pri iskanju informacij in znanja o državljanstvu, saj se zavedamo, da se v dveh letih študija didaktike geografije ne da obdelati vseh pomembnih vsebin, ki bi oblikovale dobrega in na vseh nivojih kompetenčnega učitelja geografije. Prav tako pa se lahko omenjena tematika vključi tudi v učne vsebine drugih visokošolskih predmetnih področij študija geografije.

Hipoteza 5: Anketiranci pripisujejo večji pomen vsebinskim poudarkom iz nacionalne zgodovine, spoštovanju zakonov, človekovih pravic in svoboščin, kot pa spodbujanju k aktivnem vključevanju v različne dejavnosti.

Zadnje vprašanje anketnega vprašalnika razkriva, katerim vsebinskim poudarkom pri državljanstvu naši anketiranci dajejo prednost. Pri tem so imeli stopenjsko lestvico, kjer je številka 1 pomenila, da je vsebinski poudarek po njihovem mnenju malo pomemben pri poučevanju državljanstva, številka 5 pa, da je vsebinski poudarek zelo pomemben.

Graf 9: Pomembnost različnih vsebinskih poudarkov

Vir: anketno delo, 2012.

Preglednica 13: Prikaz odstotkov za graf 9

Vsebinski poudarki	Stopnja pomembnosti v %				
	1	2	3	4	5
poznavanje nacionalne zgodovine	2	0	14	37	47
spoštovanje zakonov	0	4	26	31	39
človekove pravice in temeljne svoboščine	2	4	8	31	55
varstvo okolja	2	0	6	25	67
spodbujanje k aktivnemu vključevanju v različne dejavnosti na lokalnem, občinskem, regijskem ali državnem nivoju	2	2	20	39	37

Vir: anketno delo, 2012.

Zanimivo je, da se je vsebinski poudarek glede varstva okolja povzpел na najvišje mesto po pomembnosti. Čeprav je ta tema v strokovni literaturi za področje državljanstva opredeljena kot inovativni pristop, ki omogoča zavest o ekoloških problemih, neenakosti izkoriščanja svetovnih virov ter načinih, kako lahko okolje varujemo ter skušamo živeti in delovati v skladu s trajnostnim razvojem, menimo, da je k pomembnosti prispevala tudi smer študija (geografija). Po pomembnosti so anketiranci na drugo mesto uvrstili človekove pravice in temeljne svoboščine ter poznavanje nacionalne zgodovine. To sta vsebinska poudarka, ki sta osnova državljanski vzgoji. Eden izmed novejših pristopov oziroma vsebinskih poudarkov, ki se skuša uveljaviti v izobraževanju državljanske vzgoje, pa je spodbujanje k aktivnemu vključevanju v različne dejavnosti na lokalnem, občinskem, regijskem ali državnem nivoju. Ta vsebinski poudarek je po mnenju anketirancev manj pomemben od ostalih.

Hipotezo 5 moramo, sodeč po pridobljenih rezultatih, **zavrniti**. Anketiranci niso pripisali največjega pomena nacionalni zgodovini, spoštovanju zakonov ter človekovih pravic in dolžnosti, pač pa so kot najpomembnejši vsebinski poudarek izbrali varstvo okolja. Spodbujanje aktivnega vključevanja v različne dejavnosti na lokalnem, občinskem, regijskem ali državnem nivoju je eden izmed novejših poudarkov, ki so omenjeni v novi strategiji za poučevanje državljanstva. S tem lahko učenci pridobijo največ, to je osebno izkušnjo, z različnimi dejavnostmi na področju šole ali širše. Pridobijo kompetence izražanja, pisanja, vrednotenja, zavedanja različnosti ...

Pomembno je, da se učitelji zavedajo, da bodo različne aktivnosti oziroma aktivne oblike pouka v prihodnje vedno bolj pridobivale na pomenu. V današnjem nepredvidljivem svetu je nujno, da ima posameznik čim več kompetenc, spretnosti in znanja. Vse to pa lažje dosežemo, če nam že šola ponudi različne aktivnosti in naloge, s pomočjo katerih se urimo v spretnostih, ki so pomembne za nadaljnje življenje.

Geografija je predmet, ki se lahko odlično povezuje z državljanskimi temami, saj je precej široka veda, pri kateri se učenci seznanijo s političnimi in družbenimi razmerami ter

naravnogeografskimi značilnostmi. Pouk geografije je idealen za povezovanje vseh teh področij in njihovo globlje razumevanje.

Izobraževanje bodočih učiteljev za vključevanje državljanstva v pouk izrecno za to tematiko ne poteka. Bi pa to lahko bila ena izmed tem na seminarjih, vajah ali predavanjih pri didaktiki geografije na fakulteti, kjer bi bodoči učitelji dobili vsaj osnovne informacije in naslove različnih spletnih portalov, kjer si lahko sami poiščejo različno literaturo in članke na to tematiko. S približevanjem pojma državljanstva bodočim učiteljem bi zagotovo pripomogli k večjemu poznavanju tematike in kakovostnejšemu podajanju znanja učencem.

Dejstvo je, da je čas, ko je učitelj podajal snov učencem, ti pa so le poslušali, minil. Tradicionalni pouk namreč ne dovoljuje aktivnejše udeležbe učencev pri pouku. Danes je za uspešno delo v šoli pomembna uporaba različnih učnih metod in oblik, ki skušajo med učenci razviti sposobnosti opazovanja in kritičnega mišljenja. S takšnim delom bodo lažje usvojili učno vsebino, njihovo znanje pa bo uporabno tako v šoli kot zunaj nje. Po Židanovi (Židan, 1993, str. 40) mora učitelj omogočiti, da učenci usvojijo konkretno učno vsebino in da se zavedajo njenega problemskega ozadja. Tako bo njihovo znanje precej bolj osmišljeno. Takšna oblika odkrivanja in reševanja problemov poteka na višji ravni učne aktivnosti.

4. VKLJUČEVANJE VSEBIN DRŽAVLJANSTVA V POUK GEOGRAFIJE

V nadaljevanju predlagamo nekaj splošnih učnih oblik in metod, ki se jih poslužujejo tako učitelj geografije kot tudi učitelji drugih predmetnih področij za vključevanje vsebin s področja državljanstva v pouk. Seveda pa se je potrebno zavedati, da je potrebno izbor metod in oblik prilagoditi predznanju, sposobnosti in interesu učencev.

Predlogi učnih metod, ki aktivno vključujejo učence v pouk, so sledeče:

- projektno delo;
- sodelovalno učenje;
- terensko delo;
- raziskovalno učenje;
- igra vlog (socialne igre);
- skupinska razprava;
- case study ali študija primera;
- debata, diskusija, panel diskusija;
- različne dejavnosti povezane s širšo in lokalno skupnostjo;
- sodelovanje pri delovanju šolskega parlamenta;
- sodelovanje pri izdaji šolskega časopisa;
- didaktične igre;
- delavnice;
- sodelovanje na prireditvah, itd. (Gril, Klemenčič, 2009).

V pouk geografije bi lahko učitelji s pomočjo referatov, govornih vaj, diskusij, debat, študije primerov, anketnega dela, intervjujev ter ostalih aktivnih oblik dela obdelali teme, ki se navezujejo na državljanstvo. Na ta način bi lahko predstavili različne politične sisteme po svetu, kulturno raznolikost, razlike v gospodarski razvitosti, okoljskih problemih, porabi naravnih virov ... Pri tem bi učitelji morali spodbujati aktivnost, inovativnost učencev, jim podati jasna navodila, ki bi vključevala tudi naloge vrednotenja, povezovanja različnih vsebin,

sklepanja, pojasnjevanja in sinteze. Se pravi naloge, ki vključujejo višje miselne procese po Bloomovi taksonomiji. Le na tak način bodo učenci krepili različne spretnosti in veščine, ki jim bodo v življenju prišle še kako prav. Prav tako pa bodo učenci bolj motivirani za delo, če se bodo uporabljale učne metode in oblike, ki bodo v ospredje postavljale učenca.

4.1. PRIMERI NALOG ZA OSNOVNO ŠOLO

Spodaj bomo za posamezen razred predstavili nekaj primerov nalog z vsebinami državljanstva, ki bi jih lahko učitelji vključili v pouk geografije ter podali s katerimi operativnimi cilji iz Učnega načrta za predmetno področje geografije v devetletni osnovni šoli, se povezujejo. Naloge smo načrtovali s pomočjo učbenikov založbe Modrijan.

6. razred

- Učitelj lahko ob usvajanju učne vsebine Življenje ob obalah in Življenje na celini s pomočjo skupinskega dela poda navodila učencem za izdelavo makete nižine in gorstva oziroma hribovja. S pomočjo teh maket lahko predstavijo pred razredom razmere za življenje ljudi na posameznih območjih in jih med seboj primerjajo. (Operativni cilj: učenec ob izbranih primerih opiše življenjske razmere ljudi v odvisnosti od reliefnih oblik.)
- Pri obravnavi Podnebnih značilnosti Zemlje se lahko učenci s pomočjo igre vlog vživijo v turista, ki potuje v izbran toplotni pas in predstavi odvisnost tamkajšnjega podnebja na življenje ljudi. (Operativni cilj: učenec ob izbranih primerih opiše življenjske razmere ljudi v posameznih toplotnih pasovih.)
- V primeru, da se učenci odpravijo na ekskurzijo, lahko v okviru poti pripravijo nekaj zanimivosti o obiskanem kraju, kulturni dediščini, navadah in šegah. (Operativni cilj: učenec spozna vrednote in enakost slovenske pokrajine, razvija ljubezen in spoštovanje do slovenske naravne in kulturne dediščine in pripadnost slovenski državi.)

7. razred

- Pri obravnavi posameznih delov Evrope učenci predstavijo izbrano državo, njeno narodnostno, jezikovno in versko sestavo ter sklepajo o posledicah te pestrosti. (Operativni cilj: učenec opiše pestro narodnostno, jezikovno in versko sestavo prebivalstva.)
- Prav tako lahko pri obravnavi Vzhodne Azije ob primeru velikega naravnega prirastka Kitajske učenci analizirajo vzroke in posledice le tega in to zapišejo v obliki preglednice. (Operativni cilj: učenec na primeru Kitajske analizira težave, povezane z velikim naravnim prirastkom.)
- Iz različnih virov in literature učenci izdelajo plakat o politični in narodnostni sestavi prebivalstva Vzhodne Evrope in Severne Azije ter ugotovitve primerjajo. (Operativni cilj: učenec ob zemljevidu opiše politično in narodnostno sestavo prebivalstva.)

8. razred

- Učenci pri obravnavi Južne Afrike izdelajo miselni vzorec o apartheidu. (Operativni cilj: učenec prepozna in razume politiko rasnega razlikovanje in njen vpliv na družbeni razvoj.)

- Pri obravnavi Afrike napišejo krajši sestavek o različni gostoti poselitve ter analizirajo vzroke in posledice. (Operativni cilji: učenec opiše značilnosti poseljevanja celine; učenec sklepa o vzrokih redke in zelo neenakomerne poselitve; učenec opiše vzroke in posledice različne gostote poselitve; učenec se seznani s prenaseljenostjo prenekaterih afriških pokrajin.)
- Pri učni vsebini na temo Prebivalstva Severne Amerike učenci s pomočjo diskusije spoznajo pojme asimilacije, integracije in segregacije različnih kultur, problem ameriških staroselcev, pojme kot so talilni lonec ter mozaičnost kultur. (Operativni cilji: učenec opiše sestavo prebivalstva Severne Amerike, sklepa o prednostih in slabostih večnarodne skupnosti; učenec spozna asimilacijo, integracijo in segregacijo različnih kultur.)

9. razred

- Učenci lahko izdelajo plakat o narodnostnih manjšinah v Sloveniji in Slovencih v zamejstvu ter analizirajo pomen povezovanja ljudi na narodnostno mešanem področju. (Operativni cilj: učenec analizira posledice (ne)rešenega mejnega vprašanja s sosednjimi državami.)
- Hkrati lahko pri obravnavi snovi v krajšem sestavku predstavijo izseljeništvu v Sloveniji ter analizirajo vzroke in posledice le tega. (Operativni cilj: učenec razloži vzroke in posledice selitev prebivalstva v Sloveniji in EU.)
- Z medpredmetnim povezovanjem slovenščine, zgodovine in geografije lahko učenci sodelujejo na prireditvi ob dnevu državnosti. (Operativni cilj: učenec razvija pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do naravne in kulturne dediščine ter spoštovanje narodnostnih pravic.)

Zgornje naloge lahko povežemo z naslednjimi splošnimi cilji geografije v osnovni šoli:

- poznavanje in razumevanje glavnih družbenoekonomskih sistemov na Zemlji (naselitev, prebivalstvo);
- poznavanje in razumevanje različnosti ljudi in družb na Zemlji, da bi cenili kulturno bogastvo človeštva;
- razvijanje vrednot, ki prispevajo k razvijanju pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezni do njene naravne in kulturne dediščine;
- razvijanje zanimanja za družbene potrebe, reševanju skupnih trajnostnih prostorskih vprašanj na lokalni, nacionalni, regionalni in planetarni ravni;
- vrednotenje raznolikosti in lepote naravnega okolja na eni strani in različnih življenjskih razmer ter družbenih potreb na drugi;
- spoštovanje pravice do enakopravnosti vseh ljudi, ohranjanju kakovosti naravnega in družbenega okolja za prihodnje generacije (Učni načrt ..., 2011, str. 6, 7).

4.2. PRIMERI NALOG ZA GIMNAZIJE

Primere nalog za gimnazije smo izdelali na podlagi učbenikov za gimnazijsko izobraževanje založbe Modrijan. S pomočjo Učnega načrta za predmetno področje geografije v splošni, klasični in ekonomski gimnaziji, smo dodali operativne cilje, s katerimi se naloge povezujejo.

1. letnik

- Pri učni temi Prebivalstvo dijaki izdelajo Power Point predstavitev o rasni sestavi prebivalstva po svetu ter predstavijo primere rasizma. (Operativni cilj: dijak pojasni vzroke in pomen sestave prebivalstva na primeru različnih prebivalstvenih struktur, s čimer je zmožen predvideti medetnične jezikovne spore.)
- Z diskusijo dijaki spoznajo dejavnike, ki vplivajo na število prebivalstva na nekem območju ter poiščejo konkretne primere. (Operativni cilj: dijak s pomočjo tematskih zemljevidov poišče vzroke za različno razporeditev prebivalstva po svetu in išče povezavo z naravnim in družbenim okoljem.)
- S pomočjo statističnih in grafičnih podatkov dijaki predstavijo prebivalstvene strukture in vzroke za njihovo spreminjanje skozi različna zgodovinska in razvojna obdobja. (Operativni cilj: dijak na podlagi statističnih in grafičnih podatkov ugotavlja prebivalstvene strukture in vzroke za njihovo spreminjanje skozi različna zgodovinska in razvojna obdobja.)

2. letnik

- Dijaki se pri obravnavi Prebivalstva Vzhodne Azije razdelijo v dve skupini, kjer eni zagovarjajo rasno politiko, drugi pa ne (pro et contra). (Operativni cilj: dijak navede osnovne prebivalstvene značilnosti.)
- Dijaki izdelajo seminarsko nalogo na temo osamosvojitve afriških držav in neokolonializma. (Operativni cilj: dijak pozna pretekle in sodobne posledice (neo)kolonializma in vpliv velikih sil na nekatere konflikte.)
- S študijo primera dijaki obravnavajo temo socialne razslojenosti v Latinski Ameriki. (Operativni cilj: dijak analizira in vrednoti kolonialno preteklost in prebivalstvo ter položaj avtohtonega prebivalstva v sodobni družbi.)

3. letnik

- Ob uvodnem obravnavanju Evrope dijaki izdelajo miselni vzorec o Evropski uniji. (operativni cilj: dijak spozna nastanek, razvoj, širitev in delovanje EU.)
- Pri obravnavi učne vsebine Jugovzhodna Evropa, dijaki izdelajo zloženko na temo vojn na Balkanu v času razpada Jugoslavije. (Operativni cilji: dijak z ustreznim gradivom analizira narodnostno, jezikovno in versko sestavo prebivalstva ter probleme sožitja med narodi pred letom 1991 in po njem.)
- Pri obravnavi posameznih delov Evrope dijaki predstavijo določeno državo v obliki plakata ali predstavitev. (Operativna cilja: dijak po lastni izbiri predstavi eno državo; dijak razloži nacionalno in versko sestavo.)

4. letnik

- Dijaki napišejo poročilo o ekskurziji, v sklopu katere so obiskali zamejsko Slovenijo. (Operativni cilji: dijak pokaže na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem; dijak izdela poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji; dijak opredeli položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.)
- Na temo nacionalne sestave prebivalstva dijaki poiščejo vire in literaturo ter analizirajo trende ter jih primerjajo z evropskimi državami. (Operativni cilj: dijak se

seznanj z nacionalno sestavo prebivalstva Slovenije in razmišlja o medkulturnem oz. mednacionalnem sožitju.)

- S študijo primera dijaki obdelajo tematiko Romov v Sloveniji. (Operativni cilj: dijak se seznanj z nacionalno sestavo prebivalstva Slovenije in razmišlja o medkulturnem oz. mednacionalnem sožitju.)

Zgornje naloge lahko povežemo z naslednjimi splošnimi cilji geografije v gimnaziji, kjer dijaki:

- se naučijo geografsko razmišljati o pokrajinah in ljudeh (opisati izbrano pokrajino in umestiti njen položaj in vlogo glede na državno, meddržavno in svetovno raven);
- razumejo najpomembnejše naravnogeografske in družbenogeografske dejavnike, pojave in procese - tako posamezne prvine kot njihove medsebojne vzročno-posledične zveze;
- razumejo geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta;
- vzgajajo se v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi in ljudstev, ki so drugačno glede na jezik, vero, etnično sestavo, navade, ipd.;
- se usposablajo za samostojno uporabo geografskih virov in literature;
- s skupinskim delom, ekskurzijami in terenskim delom se naučijo prizadevati si za skupne cilje, razvijajo medosebne veščine, prevzemajo različne vloge, sodelujejo, se dogovarjajo, izražajo lastne ideje in upoštevajo različne ogledе;
- razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter spoštovanje njene naravne in kulturne dediščine;
- spoštujejo pravico do enakopravnosti vseh ljudi;
- se vživljajo v položaj drugih ljudi in ljudstev (Učni načrt ..., 2008, str. 8–11).

5. POVEZOVANJE ŠTUDIJA GEOGRAFIJE Z DRŽAVLJANSTVOM

V tem poglavju se bomo osredotočili na prvostopenjski univerzitetni dvodisciplinarni študij geografije, ki po treh letih študija omogoča nadaljevanje na drugi stopnji magistrskega pedagoškega dvopredmetnega študija.

Na prvi stopnji dobijo študentje pregled nad vsemi najpomembnejšimi geografskimi področji in se seznanijo s temeljnimi metodami geografskega dela. Hkrati so ta področja prav tako pomembna, da se študentje seznanijo z vsebinami državljanstva, ki jih bodo lahko sami kot učitelji vključevali v pouk. Ker smo z anketno raziskavo ugotovili, da je državljanstvo po mnenju študentov premalo vključeno v študij geografije, bomo v nadaljevanju predstavili predmetna področja, ki so povezana z državljanstvom. Profesorji teh predmetnih področij jih zagotovo povezujejo z državljanskimi vsebinami, le da so morda premalo poudarjene in jih študentje morda sploh ne povežejo z vsebinami iz državljanstva.

Študijski predmeti, ki so povezani z vsebinami državljanstva (Predstavitveni zbornik študijskega programa, 2012, str. 11–15):

- *Družbena geografija I*

Vsebuje temeljne vsebine s področja geografije prebivalstva, geografije naselij in socialne ter kulturne geografije.

➤ *Fizična geografija II*

Predstavlja geografsko spoznavanje pomena in vloge hidrografskih, pedogeografskih ter biogeografskih značilnosti za razumevanje pokrajine in razmerja med človekom in naravo.

➤ *Družbena geografija II*

Zajema spoznavanje teoretskih in metodoloških izhodišč za opredeljevanje razmerij med družbo in naravo na podlagi njune soodvisnosti in povezanosti. Ukvarja se s spoznavanjem razmerij med ljudmi in njihovim okoljem ter spoznavanje dejavnikov prostorske organizacije družbe.

➤ *Geografija Slovenije*

Seznani študente z naravnimi in družbenimi danostmi Slovenije. Analizira soodvisnost med naravnimi in družbenimi prvinami na izbranih primerih.

➤ *Geografija Evrope*

Seznanja o aktualnih problemih regionalnega razvoja in z najnovejšimi geopolitičnimi, ekonomskimi, socialnimi in prostorskimi procesi, ki potekajo v evropskem prostoru in na njegovem obrobju.

➤ *Ekološka geografija*

Predstavlja razumevanje soodvisnosti človeka z naravnim in antropogeno preoblikovanim okoljem, globalne in regionalne razsežnosti okoljskih problemov.

➤ *Politična geografija*

Vsebuje znanje s področja političnega delovanja organiziranih družbenih skupin, delovanja države, oblikovanja in spreminjanja političnih meja in ključne političnogeografske procese sodobnega sveta.

➤ *Geografija naravnih nesreč*

Predstavlja naravne nesreče kot eden najočitnejših vidikov součinkovanja med naravo in družbo.

➤ *Geografija sonaravnega razvoja*

Predstavlja pomen večplastno (okoljsko, socialno in gospodarsko) opredeljenega blagostanja. Geografsko opredeljevanje globalnih, regionalnih in lokalnih zasnov trajnostno sonaravnega napredka različne dejavnosti človeka.

➤ *Humana ekologija*

Zajema razumevanje treh najpomembnejših vprašanj humane ekologije: kakšen vpliv ima okolje in njegove sestavine na življenje ljudi; kako se človek odziva na okolje, na spremembe v njem in kakšni so negativni povratni učinki spremenjenega okolja na kvaliteto življenja.

➤ *Geografija Azije*

Spoznavanje naravnih značilnosti in družbenogeografskih razmer Azije, vrednotenje pomena posameznih regij glede na celo celino in druge celine.

➤ *Geografija Latinske Amerike*

Vpliv naravnogeografskih in družbenogeografskih dejavnikov na današnjo geopolitično, gospodarsko, demografsko podobo držav oziroma regij Latinske Amerike.

➤ *Geografija Severne Afrike in Jugozahodne Azije; Geografija Podsaharske Afrike*

Spoznavanje naravnih značilnosti in družbenogeografskih razmer posameznih regij oziroma cele celine.

➤ *Geografija Severne Amerike*

Poudarek je na spoznavanju in razumevanju vzrokov, teženj in problemov geografskega razvoja izbranih regij z analizo vpliva naravnogeografskih in družbenogeografskih dejavnikov.

➤ *Geografija Avstralije in Oceanije*

Spoznavanje in razumevanje vzrokov, teženj in problemov geografskega razvoja izbranih regij z analizo vpliva naravnogeografskih in družbenogeografskih dejavnikov.

Ugotovili smo, da je veliko predmetnih področji, ki se lahko povezujejo z vsebinami državljanstva. To ni samo Didaktika geografije, ampak predvsem regionalnogeografski predmeti, pri katerih se zagotovo nekaj pozornosti namenja družbenim, političnim, etičnim, socialnim razmeram na vseh celinah sveta in prav tako v domačih regijah. Če se pri teh predmetih dobro predstavijo državljanske vsebine, jih bodo tudi bodoči učitelji geografije lažje prepoznali in predstavljali pri pouku.

6. ZAKLJUČEK

Danes se pojavljajo številne opredelitve pojma državljanstva, vsem pa je skupno to, da stremijo k aktivnosti in odgovornosti državljanov. V procesu oblikovanja odgovornosti do sebe in drugih ter vključevanja v dejavnosti na različnih področjih in nivojih je eden od glavnih akterjev prav učitelj. Tako je pomembno, da bodoči učitelji tekom študija pridobijo različna znanja, spretnosti in kompetence za krepitev zavesti učencev o aktivnem in motiviranem državljanstvu. Geografija je precej široka veda, ki jo lahko povežemo s številnimi predmeti, zato je še toliko bolj uporabna pri vključevanju državljskih vsebin v pouk.

S pomočjo študija domače in tuje literature smo prišli do ugotovitve, da je izobraževanje o državljanstvu v dobri meri vključeno tudi v pouk geografije. Eden njegovih glavnih ciljev je namreč, da usposablja učence za dejaven in solidaren odnos tako do naravnega kot družbenega okolja. Učenci tako razumejo in spoštujejo drugačnost različnih kultur in navad po svetu, ne le pri nas doma.

Namen diplomskega dela je bil dosežen, saj smo s pregledom domače in tuje literature povzeli in opredelili temeljne pojme in koncepte, povezane z državljanstvom. S pomočjo analize učnih načrtov smo izluščili cilje, ki pouk geografije združujejo z zavestjo o državljanstvu. Hkrati smo oblikovali nekaj napotkov, kako njegove vsebine kakovostno vključiti v pouk geografije.

Z anketno raziskavo smo prišli do ugotovitev, da bodoči učitelji geografije državljanstvo opredeljujejo kot aktivno kategorijo, ki jo v današnjem času pospešuje tudi izobraževalna politika Evropske unije. Čeprav je večina študentov pedagoške smeri geografije že slišala za aktivne in odgovorne oblike državljanstva preko medijev, je velika večina anketirancev izrazila mnenje, da tekom študija dobijo premalo znanja, spretnosti in kompetenc s področja vključevanja njegovih vsebin v pouk geografije. To vključevanje se jim zdi zelo pomembno, zato bi bilo dobro, da bi jim fakulteta ponudila določena znanja s tega področja ali vsaj podala vire informacij, kjer bi se o državljski tematiki lahko dodatno izobraževali sami. Zavedati se namreč moramo, da je potrebno izobraziti tudi kakovosten kader, ki bo v šolah uspešno pripravljal učence na državljanstvo.

Pri načinu poučevanja o državljanstvu so v ospredje postavljene različne učne metode, ki krepijo z njim povezane vrednote, in sicer ustvarjalnost, aktivnost, medsebojno spoštovanje, kritično mišljenje ipd. Naloga učiteljev je, da vzgojijo zavedne, odgovorne državljsane. Za načrtovanje in pripravo nalog, ki v ospredje postavljajo aktivnost učencev, učitelj porabi precej več časa in energije. Ravno tako pa imajo več dela tudi učenci, ki tovrstne naloge izpolnjujejo. Čeprav je vložek energije velik, so na koncu zadovoljni vsi, tako učenci kot učitelji. Učenci so zagotovo veseli novih učnih oblik in metod pri pouku, poveča se njihova motivacija za delo, znanje postane kakovostnejše in trajnejše, prav tako pa na podlagi lastne aktivnosti razvijajo spretnosti na področju komunikacije, sodelovanja, vživljanja v določene vloge, odgovornosti za svoje zadolžitve oziroma zadolžitve skupine, medsebojnega spoštovanja, strpnosti, pa še bi lahko naštevali. Z zadovoljstvom učencev pa je učitelj zagotovo nagradjen za svoj trud ter delo in mu ne bo manjkalo elana za vpeljevanje različnih aktivnosti v pouk.

V prihodnje bi bilo zanimivo proučiti, kako so z državljanstvom seznanjeni učitelji geografije po slovenskih šolah oziroma koliko se zavzemajo za predstavljanje te tematike pri svojem

pouku in v kolikšni meri šolske ure popestrijo z različnimi učnimi oblikami in metodami. Tako bi prišli do realnejših podatkov o tem, kako in v kolikšni meri se državljanska vzgoja vključuje v pouk geografije.

V trenutni domači in svetovni situaciji gospodarske, finančne in civilizacijske krize, v kateri marsikdo ne verjame več v temeljne vrednote družbe, so učitelji pred težko nalogo, da postavijo državljanske vrednote nazaj na pravo mesto in jih približajo učencem.

7. SUMMARY

Numerous definitions of citizenship exist today, all of them aimed at the activity and responsibility of citizens. A teacher is one of the key actors in the process of developing responsibility towards oneself and others and an individual's inclusion in activities in different fields and levels. Therefore, it is important that future teachers gain various knowledge, skills and competences in the field of citizenship education during their studies. And since geography is a rather wide science that can be linked to many subjects, it can be much more useful if citizenship is included in geography classes.

By studying domestic and foreign literature, the author established that citizenship education is suitably incorporated in geography classes. One of the main aims of geography classes is to qualify students to have an active and sympathetic attitude towards the natural as well as social environments. Thus, the students understand and respect differences of different cultures and habits around the world, not only those at home.

The purpose of the diploma was achieved for by studying domestic and foreign literature, fundamental notions and concepts linked to citizenship were defined and summarised. Objectives linking geography classes with citizenship were obtained through an analysis of curricula. At the same time, guidelines were formed for a more qualitative education incorporating citizenship in classes. A survey carried out established that future geography teachers define citizenship as an active category which is nowadays also being facilitated by the educational policy of the European Union. Although the majority of students undertaking pedagogical courses have already heard of active and responsible forms of citizenship thorough the media, the majority of interviewees expressed that they didn't gain enough knowledge, skills and competences in the field of incorporating citizenship into geography classes during their studies. Since interviewees felt that the incorporation of citizenship into classes to be of great importance, it would be appropriate for the faculty to offer them certain knowledge from this field, or at least give them sources of information to enable them to obtain further education on this subject. We should realize though that quality personnel must be educated for the successful conveyance of the citizenship substance.

Different teaching methods for providing citizenship lessons are put forward that strengthen creativity, activity, mutual respect, critical thinking and many other values linked to citizenship. The task of the teachers is to educate conscious, responsible citizens whereby all teachers and students take part in work and are capable of bearing responsibility for their work. By planning and preparing tasks, which put forward students' activity, a teacher spends much more time and energy, and the students require more work to execute the given tasks. Even though the energy input is great, at the end of the day all are satisfied – both the students and the teacher. Students are surely pleased with the new teaching forms and methods in classes, their motivation for work is increased, and their knowledge becomes more qualitative and lasting. Additionally on the basis of own activity, they develop skills in the field of communication, cooperation, familiarization with certain roles, responsibility for their own assignments and respectively the assignments of the group, mutual respect, tolerance, and much more. The teacher is definitely rewarded for his or her own efforts and work through the students' satisfaction and will not lack the vigour to introduce different activities into class.

In the future, it would be interesting to study how geography teachers in Slovene schools are acquainted with citizenship, how partial they are to presenting this topic in their classes and

how much they variegate classes through different teaching forms and methods. In this way more realistic data would be obtained –the manner and extent to which citizenship is included in the geography classes.

In the current domestic and global situation of the economic, financial and social crisis, where many have stopped believing in the fundamental society values, teachers are facing a difficult task of putting the values connected to citizenship back in the right place and bringing them closer to students.

8. VIRI IN LITERATURA

- ✓ Audiger, F., 2000. Projekt »Izobraževanje za demokratično državljanstvo«. Ljubljana, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, 30 str.
- ✓ Beck, U., 2009. Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno. Ljubljana, Krtina, 365 str.
- ✓ Benn, R., 1999. Izobraževanje za aktivno državljanstvo. Andragoška spoznanja, 5, 4, str. 48–51.
- ✓ Blazinšek, A., 2006. Aktivno državljanstvo. Ljubljana, Salve, 52 str.
- ✓ Brandner, P., 2005. Kompas: priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah. Ljubljana, DZS, 422 str.
- ✓ Dewey, R. S., Humber, W. J., 1966. An introduction to social psychology. New York, Macmillan, 674 str.
- ✓ Dürr, K., Spajić – Vrkaš, V., Ferreira – Martins, I., 2005. Strategije za učenje demokratičnega državljanstva. Ljubljana, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, 73 str.
- ✓ Flere, S., 2003. Sociologija. Maribor, Pravna fakulteta, 348 str.
- ✓ Gril, A., Klemenčič, E., 2009. Udejstvovanje mladih v družbi. Ljubljana, Pedagoški inštitut, 152 str.
- ✓ Held, D., 1989. Modeli demokracije. Ljubljana, Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije, 316 str.
- ✓ Izobraževanje za demokratično državljanstvo. 2005. Kalčina, L., Sardoč, M. (ur.). Ljubljana, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, 39 str.
- ✓ Jambrek, P., 1997. Uvod v sociologijo. Ljubljana, DZS, 457 str.
- ✓ Jelenc Krašovec, S., 1998. Koncept dejavne državljskosti. Vzgoja in izobraževanje, 29, 5, str. 16–22.
- ✓ Kolenc – Kolnik, K., Korže Vovk, A., Otič, M., Senegačnik, J., 2000. Spoznavamo Afriko in novi svet. Geografija za 8. razred devetletne osnovne šole. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 111 str.
- ✓ Mohorčič Špolar, V. A., 1999. Vsebina in pomen pojma državljanstvo. Andragoška spoznanja, 5, 4, str. 5–12.
- ✓ Mohorčič Špolar, V. A., 2000. Memorandum o vseživljenjskem učenju. Andragoški center Slovenije. URL: <http://linux.acs.si/memorandum/prevod/> (Citirano 1. 3. 2012).

- ✓ Možina, E., 1999. So v Sloveniji izpolnjeni pogoji za aktivno državljanstvo? Andragoška spoznanja, 5, 4, str. 13–26.
- ✓ Počkar, M., Andolšek, S., Popit, T., Barle, A., 2011. Uvod v sociologijo. Učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju. Ljubljana, DZS, 211 str.
- ✓ Polič, V., 1997. Državljanstvo. Ljubljana, Center Marketing International, 331 str.
- ✓ Predstavitveni zbornik prvostopenjskega univerzitetnega dvodisciplinarnega študijskega programa Geografija. 2012. URL: <http://geo.ff.uni-lj.si/1-stopnja-geografija> (Citirano 4. 7. 2012).
- ✓ Reardon, B. A., 1997. Tolerance – the threshold of peace. Teacher training resource unit. Paris, Unesco, 136 str.
- ✓ Resnik Planinc, T., 2003. Državlјanska vzgoja in etika z vidika geografije. V: Justin, J., Sardoč, M. (ur.). Državlјanska vzgoja pri pouku zgodovine, geografije in slovenščine. Ljubljana, I2, str. 79–86
- ✓ Senegačnik, J., Drobnjak, B., 2000. Spoznavamo Evropo in Azijo. Geografija za 7. razred devetletne osnovne šole. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 179 str.
- ✓ Senegačnik, J., Drobnjak, B., Otič, M., 2003. Živim v Sloveniji. Geografija za 8. razred osnovne šole, geografija za 9. razred devetletne osnovne šole. 4. izd. Ljubljana, Modrijan, 151 str.
- ✓ Senegačnik, J., 2004. Moja prva geografija. Geografija za 6. razred devetletne osnovne šole. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 64 str.
- ✓ Senegačnik, J., 2005. Svet. Geografija za 2. letnik gimnazij. 2. izd. Ljubljana, Modrijan, 136 str.
- ✓ Senegačnik, J., Lipovšek, I., Pak, M., 2006. Evropa. Geografija za 2. in 3. letnik gimnazij. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 161 str.
- ✓ Senegačnik, J., Drobnjak, B., 2007. Obča geografija za 1. letnik gimnazij. 6. izd. Ljubljana, Modrijan, 183 str.
- ✓ Senegačnik, J., 2008. Slovenija 1. Geografija za 3. letnik gimnazij. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 120 str.
- ✓ Senegačnik, J., 2010. Slovenija 2. Geografija za 4. letnik gimnazij. 1. izd. Ljubljana, Modrijan, 134 str.
- ✓ Slovar slovenskega knjižnega jezika. Knjiga 1: A – H. 1970. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 844 str.
- ✓ Učni načrt za predmetno področje geografije v devetletni osnovni šoli. 2011. URL: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_geografija.pdf (Citirano 1. 3. 2012).

- ✓ Učni načrt za predmetno področje geografija v splošni, klasični in ekonomski gimnaziji. 2008. URL: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (Citirano 1. 3. 2012).
- ✓ Vilič Klenovšek, T., 1999. Kako bomo izvajali izobraževanje za aktivno državljanstvo? Metodično-didaktični okvir za aktivno politično participacijo. Andragoška spoznanja, 5, 4, str. 85.
- ✓ Židan, A., 1993. Dinamično učenje v družboslovju. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 69 str.

9. SEZNAM GRAFOV, PREGLEDNIC, SLIK IN PRILOG

9.1. SEZNAM GRAFOV

Graf 1: Delež študentov glede na spol.....	28
Graf 2: Obrazložitev pojma državljanstvo	30
Graf 3: Poznavanje pojma državljanstvo	31
Graf 4: Kje so anketiranci slišali ali zasledili pojem »aktivno državljanstvo« in/ali pojem »demokratsko državljanstvo«	32
Graf 5: Pomembnost vključevanja državljanstva v pouk	33
Graf 6: Vključevanje državljske zavesti v pouk geografije	34
Graf 7: Stopnja obveščenosti anketirancev o spremembah na področju državljanstva.....	36
Graf 8: Količina v času študija pridobljenih informacij, znanja, kompetenc in izkušenj za posredovanje vsebin državljanstva	38
Graf 9: Pomembnost različnih vsebinskih poudarkov.....	39

9.2. SEZNAM PREGLEDNIC

Preglednica 1: Razsežnosti državljanstva	13
Preglednica 2: Operativni cilji pri geografiji, povezani z državljanstvom v osnovni šoli.....	17
Preglednica 3: Operativni cilji pri geografiji, povezani z državljanstvom v gimnaziji.....	21
Preglednica 4: Število in delež anketirancev na posamezni fakulteti.....	27
Preglednica 5: Število in delež anketirancev glede na spol.....	27
Preglednica 6: Število in delež odgovorov za graf 2.....	30
Preglednica 7: Število in delež odgovorov za graf 3.....	32
Preglednica 8: Število in delež odgovorov za graf 4.....	33
Preglednica 9: Število in delež odgovorov za graf 5.....	34
Preglednica 10: Število in delež odgovorov za graf 6.....	35
Preglednica 11: Število in delež odgovorov za graf 7.....	36
Preglednica 12: Število in delež odgovorov za graf 8.....	38
Preglednica 13: Prikaz odstotkov za graf 9	40

9.3. SEZNAM SLIK

Slika 1: Odnos med posameznikom in skupnostjo.....	5
Slika 2: Štiri razsežnosti demokratičnega državljanstva	9
Slika 3: Štiri komponente državljanstva posameznika	10
Slika 4: Vidiki šol, ki funkcionirajo kot demokratične mikroskupnosti	11

9.4. SEZNAM PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik	57
-------------------------------------	----

10. PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Pozdravljeni,

sem Nina Fišer, absolventka Filozofske fakultete UL na Oddelku za geografijo. Pod mentorstvom dr. Tatjane Resnik Planinc pišem diplomsko delo z naslovom *Državljanstvo in pouk geografije*. Ker naj bi kot bodoči učitelji geografije prihajajočim generacijam kar se da uspešno podajali tematike državljanstva pri pouku geografije, želimo pridobiti vaše mnenje o tej tematiki.

Anketa je anonimna. Rezultati bodo uporabljeni izključno v raziskovalne namene.

Za vaše sodelovanje se vam že vnaprej iskreno zahvaljujem.

SPOL:

STAROST:

FAKULTETA IN KRAJ ŠTUDIJA:

1) Med spodaj naštetimi trditvami izberite tisto, ki po vašem mnenju najbolje razloži pojem »državljanstvo«.

- a) Državljanstvo pomeni pravno pripadnost določeni državi.
- b) Državljanstvo ne le označuje pravno pripadnost določeni državi, pač pa tudi to, da imajo njeni državljani določene pravice in dolžnosti.
- c) Državljanstvo postavlja v ospredje pravice posameznika, to je svobodo odločanja tako v zasebnem kot javnem življenju.
- d) Državljanstvo se razume kot aktivna kategorija, ki prevzema pravice in dolžnosti, njihovo zavedanje in poznavanje, ustrezne spretnosti in kompetence ter aktivno vključevanje ne samo na političnem področju.

2) Ali ste v času študija zasledili ali slišali za pojma »aktivno državljanstvo« in »demokratsko državljanstvo« npr. v medijih, na fakulteti, v strokovni literaturi? Če odgovorite z DA, pojdite na podvprašanje 2a.

- a) Da, večkrat sem zasledil/a oz. slišal/a za oba omenjena pojma.
- b) Da, večkrat sem zasledil/a oz. slišal/a za enega od omenjenih pojmov.
- c) Mislim, da sem že slišal/a oz. zasledil/a katerega od omenjenih pojmov.
- d) Ne, še nikoli nisem slišal/a za ta pojma.

e) Ne vem, me ne zanima.

2a) Kje ste slišali oziroma zasledili pojem »aktivno državljanstvo« in/ali »demokratsko državljanstvo«. Možnih je več odgovorov.

a) Na fakulteti, torej na predavanjih, seminarjih in vajah.

b) Preko medijev.

c) V strokovni literaturi.

d) V družbi, med študenti ali prijatelji.

3) Kako pomembno je po vašem mnenju poučevanje in vključevanje državljanstva v pouk?

a) Zelo.

b) Malo.

c) Ni pomembno.

4) Se vam kot bodočim učiteljem geografije zdi pomembno, da se v pouk geografije vključujejo vsebine, povezane z državljanstvom?

a) Da, zdi se mi zelo pomembno, saj moramo vzgojiti državljane, ki se bodo znali samostojno, aktivno in odgovorno udeleževati v družbi.

b) Zdi se mi pomembno, da učenci pridobijo občutek pripadnosti svoji državi.

c) Težko se opredelim.

d) Težko se opredelim, ker premalo vem o vsem skupaj.

5) Se vam zdi, da ste dobro obveščeni o vsem dogajanju na področju državljanstva in njegovem izobraževanju oz. da imate za to na razpolago dovolj virov in informacij (mediji, fakulteta, strokovna literatura)? Možnih je več odgovorov.

a) Da, na razpolago je dovolj virov in informacij.

b) Na fakulteti dobim dovolj znanja in vedenja o dogajanju na področju državljanstva v šolstvu.

c) Mediji nas dobro obveščajo o dogajanju na področju državljanstva v šolstvu.

d) Mislim, da bi lahko bilo še več virov in informacij.

e) Ne, premalo smo obveščeni o dogajanju na področju državljanstva v šolstvu.

f) Ne, mislim, da ni dovolj virov in informacij.

g) Ne vem, ker se ne zanimam za državljanstvo.

h) Na fakulteti dobim premalo znanja in vedenja o državljanstvu v šolstvu.

6) Se vam zdi, da ste v času študija pridobili dovolj znanja, smernic in kompetenc, ki bi vam bile v pomoč pri posredovanju državljanstva v šoli? Možnih je več odgovorov.

a) Da, informacij in znanja je bilo dovolj.

b) Delno, saj je bilo podanih nekaj informacij in znanja, vendar vem, kje in kako pridobiti dodatne informacije in znanje.

c) Ne, informacij in znanja je bilo premalo.

d) Ne, informacij sploh ni bilo.

e) Ne vem, ker me ne zanima.

7) Kako pomembni se vam zdijo spodaj navedeni vsebinski poudarki pri državljanstvu. (1 pomeni, da je vsebinski poudarek po vašem mnenju malo pomemben; 5 pomeni, da je vsebinski poudarek po vašem mnenju zelo pomemben). Označite ustrezno številko!

Poznavanje nacionalne zgodovine	1	2	3	4	5
Spoštovanje zakonov	1	2	3	4	5
Človekove pravice in temeljne svoboščine	1	2	3	4	5
Varstvo okolja	1	2	3	4	5
Spodbujanje k aktivnem vključevanju v različne dejavnosti na lokalnem, občinskem, regijskem ali državnem nivoju	1	2	3	4	5

Hvala za sodelovanje in uspešen študij vam želim!